

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет маркетингу

Кафедра регіоналістики і туризму

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 «Туризм»
Спеціалізація Туризм

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

«Туризм, як засіб повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення України»

Здобувача Гусарової Софії Кирилівни

Науковий керівник: к. н. з держ. упр., доцент
Тимошенко Тетяна Олександрівна

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: доктор економічних наук, професор,
академік НАН України Данилишин Богдан Михайлович

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ В ТУРИЗМІ	5
1.1. Психологічний туризм як новий напрям в туризмі.....	5
1.2 Інструменти туризму для людей повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення України	11
1.3 Зарубіжний досвід розвитку психологічного туризму	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ)	24
2.1. Особливості лікувально-оздоровчої бази Карпатського регіону для здійснення повоєнної психологічної реабілітації.....	24
2.2. Динаміка та структура розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Карпатському регіоні	30
2.3. Особливості повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні	36
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ .	43
3.1. Перспективи розвитку повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні	43
3.2. Етапи та інструменти впровадження повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні	51
3.3. Оцінка ефективності удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні	58
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Туризм є однією з ключових галузей економіки України. Його розвиток сприяє паралельному зростанню транспортної інфраструктури, покращенню екологічного стану навколишнього середовища біля туристичних об'єктів та рекреаційних зон, а також розвитку міської та комунальної інфраструктури. Однак ринок туризму дуже чутливий до криз різного походження, таких як природні катаклізми, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, воєнні конфлікти, які можуть призвести до дестабілізації ситуації всередині країни.

24 лютого 2022 року туристична галузь зіткнулася з новим випробуванням у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, що спричинило значний вплив на сферу туризму в масштабах всього світу. Також, внаслідок війни в Україні з'явилося багато населення різних вікових категорій, які потребують психологічної реабілітації, а туризм є одним з перспективних напрямків для роботи з постраждалими категоріями населення в повоєнний період.

Тема психологічного туризму поки що мало досліджена у вітчизняних публікаціях, безпосередньо психологічний туризм розглядається в роботах Врадій О., Гритчук Г.В., Гуменюк Н., Кравченко О. О., Тищенко С.В., Чернишової Т.М., Філіної Т. В. Актуальність теми обумовлюється вже існуючими потребами населення України в психологічному туризмі та тим попитом на даний вид туризму, який посилиться в повоєнний період.

Метою написання кваліфікаційної бакалаврської роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку туризму, як засобу повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення України. Для досягнення мети роботи необхідно виконати такі завдання:

- розглянути психологічний туризм як новий напрям в туризмі;
- визначити інструменти туризму для людей повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення України;
- дослідити зарубіжний досвід розвитку психологічного туризму⁴

- виявити особливості лікувально-оздоровчої бази Карпатського регіону для здійснення повоєнної психологічної реабілітації;
- оцінити динаміку та структуру розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Карпатському регіоні;
- проаналізувати особливості повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні;
- визначити перспективи розвитку повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні;
- розробити етапи та інструменти впровадження повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні;
- провести оцінку ефективності удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні.

Об'єктом дослідження є розвиток реабілітаційного туризму в Україні.

Предметом дослідження є розробка заходів щодо удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні.

Методи дослідження: теоретичну та методичну основу дослідження склали загальнонаукові методи: структурно-логічного аналізу; узагальнення, систематизації, порівняння, групування, аналізу і синтезу; індукції, дедукції, історико-логічний метод; графічного зображення даних, економіко-статистичного аналізу; спостереження.

Інформаційною основою дослідження є навчальні посібники, наукові статті, дисертації, інтернет-джерела за темою дослідження, а також статистичні дані міжнародного та українського туризму, інформація про стан розвитку психологічного туризму в Карпатському регіоні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ В ТУРИЗМІ

1.1. Психологічний туризм як новий напрям в туризмі

У сучасному туристичному бізнесі з'явився новий напрямок – психологічний туризм, або, як його ще називають, псі-туризм. Поява такого напрямку, в першу чергу, обумовлена напруженим ритмом життя сучасного суспільства, особливо у великих містах і мегаполісах, який не дає можливості розслабитися, і постійно утримує людину в напрузі. Психологічний туризм – це вид рекреаційного туризму, переміщення людей у вільний час як відпочинок, необхідний для фізичного та душевного відновлення людини.

Для дослідження сутності психологічного туризму розглянемо його визначення. Під «PSY-туризмом» розуміють відпочинок, в якому велику увагу приділяють психологічним аспектам. Цей вид туризму спрямований на розвиток самопізнання, в першу чергу. Основною метою психологічного туризму є досягнення внутрішньої гармонії та цілісності людини, через розуміння і прийняття себе, осмислення власних можливостей, поліпшення взаємодії з оточуючим світом, за допомогою психологічного супроводу та використання ресурсів природного середовища [6].

В законодавстві України, яке регулює сферу туризму, не міститься згадка про психологічний аспект туризму як окремого напрямку.

В сучасних наукових публікаціях є такі визначення:

- психологічний туризм це новий вид відпочинку з глибинним зануренням у ресурсні стани психіки, який виник на перетині захопленості людьми подорожами і психологією, тут переплітається відпочинок (подорож) і розвиток [41, с.429];
- психологічний туризм - це подорож, яка охоплює не лише фізичні простори, але й сферу душі. Його можна описати як відпочинок (70%) плюс психологічний супровід, релаксація, зміна, яку ви бажаєте внести в своє життя (30%) [1].

Можливість зміни стресогенного середовища та відновлення психологічних ресурсів є однією з найважливіших і цінних переваг туризму, особливо як психотерапевтичного напрямку. На сьогодні психологічний туризм виступає як спеціально розроблена методика для підтримки та збереження психічного здоров'я людини в умовах сучасного життя .

Концепція психологічного туризму розглядається як інтеграція теоретичних і практичних знань з різних наукових дисциплін, таких як історія, культурологія, психологія, географія, біологія, екологія, а також з прикладних областей знань, таких як туризм і психологічна практика. Психологічний аспект концепції ґрунтується на різних підходах, таких як екологічна психологія, духовна і трансперсональна психологія, етнопсихологія, ландшафтна психотерапія, арт-терапія, інтегративні психотехнології та інші методи, що визначаються специфікою психологічного туризму [6, с. 13].

Більшість туристичних компаній використовують термін «Psy-туризм» (психологічний туризм), щоб описати «особливий, інноваційний тип туризму, який розширює традиційний туристичний досвід за допомогою професійного психологічного супроводу та сприяє не лише фізичному відновленню, а й психологічному зростанню та розвитку особистості». Психологічний туризм включає в себе форму відпочинку, під час якої клієнтів супроводжують практикуючі психологи або група психологів-організаторів, що організовують різноманітні культурні заходи (відвідування пам'яток, культурних та історичних місць) та пропонують майстер-класи, семінари або тренінги для духовного та особистісного розвитку протягом подорожі [6].

В основі концепції психологічного туризму лежать фундаментальні положення Гештальт-терапії. Метою психологічного туризму є досягнення внутрішньої цілісності та гармонії особистості (краще розуміння і прийняття людиною себе, більшої наповненості та осмисленості життя, поліпшення контактів з зовнішнім світом) за допомогою спеціально організованої туристичної діяльності через психологічне супроводження клієнта-туриста, що виражається у допомозі клієнту-туристу орієнтуватися в просторі своєї психологічної реальності.

Аналізуючи наведені завдання психологічного туризму, можна сформулювати основні цілі цієї форми рекреаційного туризму:

- розв'язання психологічних проблем: Це включає в себе підтримку клієнтів у подоланні струсів, стресів та інших психологічних проблем через внутрішнє осмислення та зовнішнє дослідження свого існування;
- самопізнання та розвиток: Психологічний туризм сприяє збагаченню самопізнання клієнтів, дозволяючи їм краще розуміти свої власні можливості, як фізичні, так і психологічні;
- розвиток інтуїції та соціалізація: Поєднання туризму з психологічним супроводом допомагає підвищити рівень інтуїції та соціальних навичок клієнтів, роблячи їх більш пристосованими до спілкування та взаємодії з іншими людьми;
- формування відповідальності: Інша важлива мета полягає у формуванні у клієнтів здатності приймати відповідальність за свої дії та думки, що сприяє їхньому особистісному розвитку та самопізнанню [3].

Отже, основні завдання психологічного туризму включають у себе психологічну підтримку, самопізнання, розвиток інтуїції та соціалізації, а також формування відповідальності.

Психологічний напрямок у туризмі досить поширений у багатьох країнах світу і часто трактується як тревел - терапія чи езотеричний-туризм. Тревел -терапія спрямована на покращення психічного стану та емоційного благополуччя через подорожі та спеціально організовані програми. Вона допомагає клієнтам вирішувати особисті проблеми, розвивати внутрішній потенціал і відновлювати психічну гармонію.

Езотеричний -туризм, з іншого боку, спрямований на зближення з природою та духовний розвиток. Він надає можливість відчувати спокій та гармонію у природному середовищі, зосередитися на саморефлексії та зміцненні психічного здоров'я.

Обидва напрямки відкривають нові можливості для пізнання себе, покращення психічного здоров'я та відновлення емоційного балансу через подорожі та спеціалізовані практики.

За вузьким підходом, психологічний туризм - це форма відпочинку, під час якого практикуючий психолог або група психологів-організаторів супроводжують клієнта під час подорожі і надають програму для неї. Вони розробляють різноманітні культурні заходи, такі як відвідування храмів, культурних та історичних центрів, а також пропонують майстер-класи, семінари або тренінги, спрямовані на духовний та особистісний розвиток під час відпочинку [6].

«Psy-туризм» поєднує одночасно три тиди діяльності (рис.1.1).

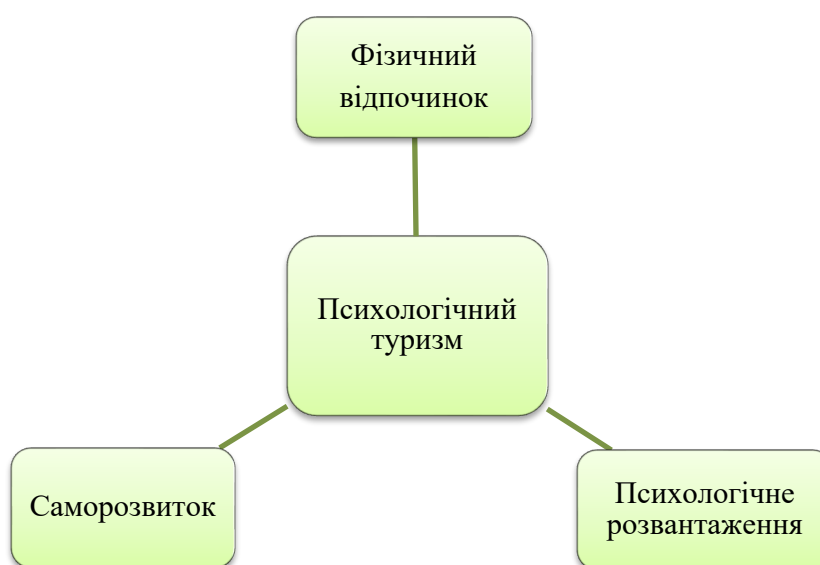

Рис. 1.1 – Складові елементи психологічного туризму

Джерело:[6]

Програма подорожі насичена різноманітними послугами, такими як зустрічі з цікавими особистостями, медитативні практики, участь в традиційній груповій психотерапії, купання в гірських річках і озерах, відвідування «місць сили», що сприяють зміцненню духовності та енергетики тіла, підвищенню рівня «особистої сили», самопізнанню, інтеграції життєвого досвіду, перегляду цінностей та життєвих цілей тощо [6].

Впровадження та розвиток цього типу туризму головним чином пояснюється інтенсивним темпом сучасного життя у великих містах та

мегаполісах, що потребує можливостей для розслаблення та відпочинку, особливо в умовах постійного напруження.

Деякі з цих означень підкреслюють важливість психологічного туризму для відновлення психічного здоров'я особистості. Наприклад:

- методи відновлення та збереження психічного здоров'я в сучасному світі. Це набір підходів, спрямованих на відновлення внутрішньої сили, підтримку вольових якостей, узгодження енергетичної структури особистості та створення міцного, здорового, наполегливого та незалежного від обставин індивіда;
- спеціально розроблені методи для відновлення та збереження психічного здоров'я сучасної людини [7;17].

З цього випливає питання про організацію психологічного туризму. На сьогодні існує значна різноманітність форм психологічного туризму, серед яких основні такі:

- екскурсія з психологом та гідом;
- міжнародна поїздка, що включає можливість пройти тренінги;
- еко-туризм, який сприяє освоєнню навколишнього середовища та здобуттю корисних психологічних навичок. Зазвичай еко-туристи розташовуються в наметах у природних місцях;
- поїздка до великого міста із захоплюючими екскурсіями та тренінгами [29].

Основна мета психологічного туризму полягає у досягненні внутрішньої цілісності та гармонії особистості шляхом організованої туристичної діяльності, а саме - психологічного туризму. Це досягається завдяки психологічному супроводу клієнта-туриста, спрямованому на допомогу у орієнтуванні власної психологічної реальності [1].

Отже, психологічний туризм можна описати як поєднання подорожей та відпочинку у нових привабливих місцях, що дозволяє досліджувати внутрішній світ, вивчати таємниці, які приховані всередині кожної людини. Це короткий період часу, коли особа може якісно відпочити, а також ознайомитися з методами

медитації, покращити комунікативні навички, опанувати техніки енергетичного дихання та інше [1].

Для отримання чіткого уявлення про різноманіття типів та видів послуг психологічного туризму, розглянемо типологічну карту (рис1.2).

Рис.к 1.2 - Типологічна карта психологічного туризму

Джерело:[6]

Програма подорожі включає різноманітні послуги, такі як зустрічі з цікавими особистостями, проведення медитативних практик, участь у традиційній груповій психотерапії, купання у гірських річках та озерах, відвідування «місць Сили», зміцнення духовності та енергетики тіла, підвищення рівня особистої

міцності, самопізнання, інтеграція життєвого досвіду, перегляд власних цінностей та життєвих цілей тощо [6].

Психологічний туризм стає все більш популярним явищем у сучасному світі, пропонуючи подорожуючим не лише відпочинок, але й можливість самопізнання та розвитку. Цей новий напрям в туризмі дозволяє людям поглибити свій внутрішній світ через спеціально організовані психологічні практики та програми. За допомогою зустрічей зі свідомими менторами, медитативних сесій та інших методик, психологічний туризм сприяє розвитку особистості та збагаченню духовного досвіду. Такий вид подорожей може стати важливим інструментом для збереження психічного здоров'я та досягнення гармонії між тілом та душею.

1.2 Інструменти туризму для людей повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення України

В умовах тривалої військової агресії РФ в нашій країні, психологи відзначають високий рівень погіршення психологічного стану населення різних вікових груп. Це стосується як військових з бойовим досвідом, так і цивільних осіб, які також переживають обстріли, хронічний стрес і переживання за родичів та близьких, що перебувають на передовій. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у впровадженні програм відновлення психічного здоров'я для постраждалих. Один із можливих шляхів відновлення – це розвиток рекреаційної психології у відповідних закладах, призначених для реабілітації фізичного та психічного здоров'я [35].

У сучасному світі психологічні послуги дедалі частіше входять до переліку рекреаційних послуг, включаючи лікувально-профілактичні, спортивно-оздоровчі та культурно-пізнавальні. Останнім часом психологічний туризм стає все більш популярним. Це об'єднання тимчасової подорожі з оздоровчим, пізнавальним та рекреаційним відпочинком, що передбачає вирішення психологічних завдань, таких як саморозвиток, здобуття нових психологічних знань, навичок та психотерапія. Це дозволяє задовольнити кілька важливих потреб людини одночасно: у відпочинку, саморозвитку, отриманні нових вражень, фізичному та психологічному відновленні [40].

Однією з ключових проблем відновлення психічного здоров'я особистості після травматичного досвіду та перебування у постійному стресі є повернення їй відчуття злагодженості фізичного і психічного, або «з'єднання з тілом», як висловлюються фахівці в області психотерапії. У досягненні цієї мети відмінно може допомогти психологічний туризм у поєднанні з іншими методами відновлення під час рекреації.

По-перше, важливо відзначити, що перед безпосереднім процесом психологічної реабілітації існує попередній етап підготовки, який у період воєнних подій набув визначеної організаційної структури. Волонтерські організації виконують відбір сімей шляхом анкетування та відповідної психологічної діагностики. Це можуть бути родини, які неодмінно зазнали невідворотних втрат через загибель членів під час війни, родини із тимчасовими втратами годувальників (зниклими без вісті), а також сім'ї, які пережили окупацію або проживають у зонах постійних обстрілів, серед інших категорій українців, постраждалих від воєнних подій. Склад учасників групи різноманітний, включаючи жінок з дітьми, а віковий діапазон учасників може коливатися від дошкільного віку до пенсійного [33].

Розглянемо основні вікові групи людей які виділяють зазвичай психологи (рис. 1.3).

Кожна вікова група може мати свої унікальні потреби та очікування від психологічного туризму, тому важливо враховувати це при розробці програм та послуг.

Також на етапі підготовки формується команда програми, яка включає в себе спеціалістів-психологів різного профілю, з огляду на специфіку потреб сімей, які будуть залучені до процесу реабілітації.

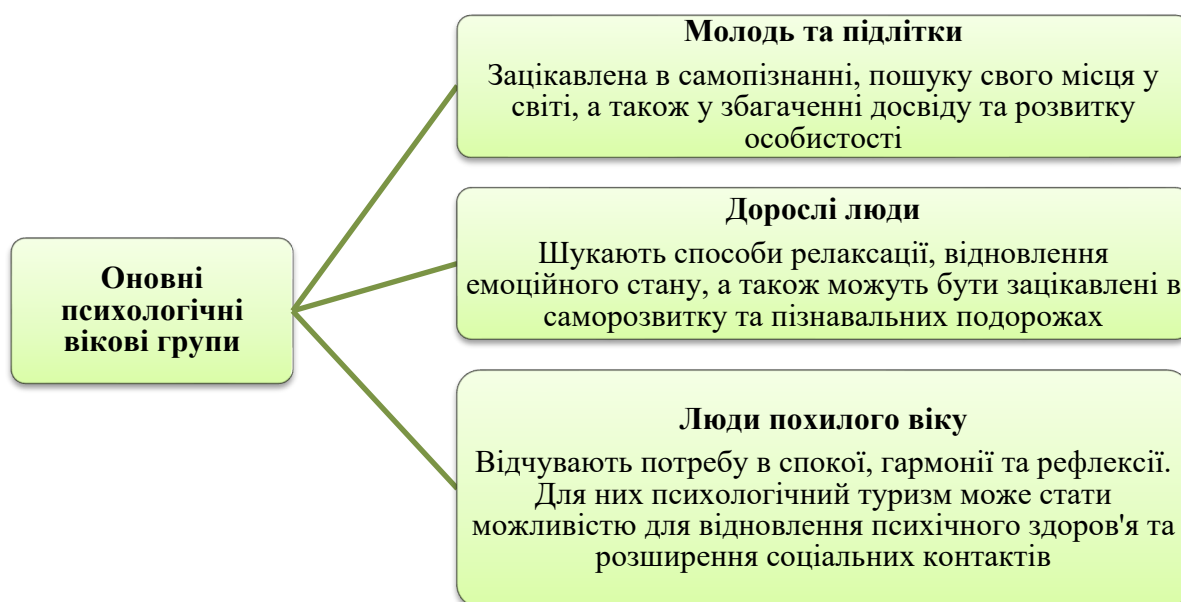

Рис. 1.3 – Психологічні вікові групи населення

Джерело:[35]

Під час підготовки дорослі учасники роблять усвідомлену вибірку, розглядаючи програму як інтенсивний реабілітаційний захід, переважно психологічної спрямованості, на який вони згодні й мають мотивацію брати участь.

Можна виділити основні інструменти психологічного туризму:

- туристичні подорожі до природних місць. Природа відома своєю здатністю розслабити та заспокоїти людей. Екскурсії до гір, озер, лісів чи морських узбережь можуть стати медитативним досвідом, який допоможе відновити емоційний стан після стресових ситуацій;
- терапевтичні групові сесії. Організація групових занять, де учасники можуть спілкуватися та ділитися своїми досвідами, може стати ефективним інструментом психологічної підтримки;
- мистецькі та творчі майстер - класи це робота з різними видами мистецтва, такими як малювання, вишивка, музика, танець або письмо, може допомогти виразити та розробити емоційні стани, які можуть бути важко висловити словами;
- медитація та йога. Ці техніки релаксації, можуть сприяти зняттю стресу, поліпшенню сну та зосередженню.

- психологічні розваги та тренінги з елементами розваг, які спрямовані на розвиток особистісних ресурсів, самопізнання та самореалізацію;
- ретрити та медичні курорти, де надається комплексна підтримка, включаючи медичне спостереження, терапію та різноманітні процедури для покращення психічного здоров'я;
- подорожі за духовними шляхами - відвідування святих місць, паломницькі тури або медитативні зустрічі можуть допомогти знайти внутрішній спокій та зосередженість тощо [18].

Зважаючи на особливості психологічного стану першої вікової групи (молоді та підлітків) після пережитих військових подій, інструменти психологічного туризму для цієї групи мають спеціальну спрямованість (рис.1.4).

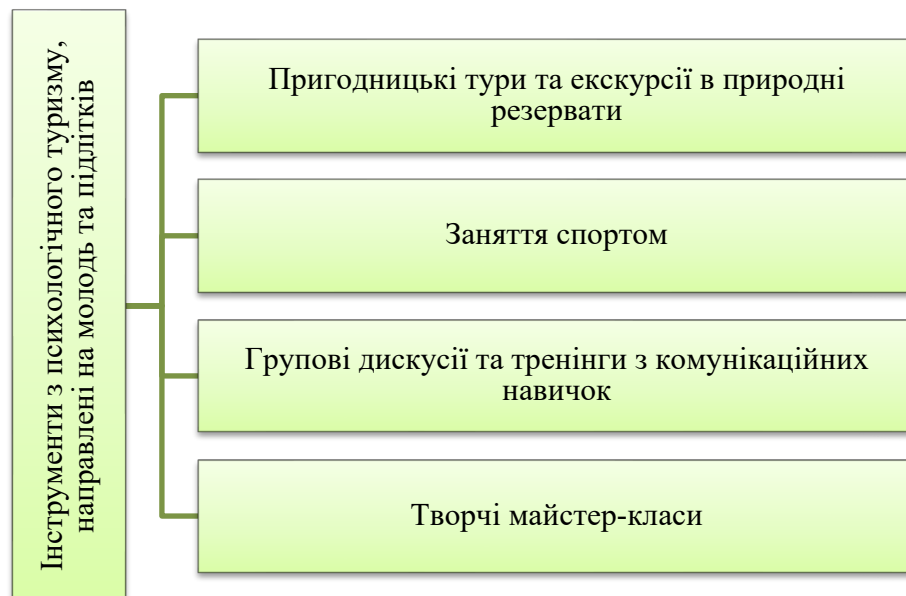

Рис. 1.4 – Інструменти з психологічного туризму, направлені на молодь та підлітків

Джерело:[18]

Пригодницькі тури та екскурсії в природні резервати спрямовані на відновлення психологічного стану через відчуття близькості до природи. Під час пригодницьких турів та екскурсій молоді надається можливість не лише насолоджуватися красою природи, а й долучитися до фізичної активності, що сприяє підвищенню самооцінки та зниженню рівня стресу [16].

Заняття спортом під час психологічного туризму допомагають молоді вивільнити енергію, зняти стрес та покращити настрій. Спортивні заходи, такі як футбольні або волейбольні матчі, біг або плавання, сприяють розвитку фізичних навичок та підвищенню самооцінки через досягнення спортивних цілей.

Групові дискусії та тренінги з комунікаційних навичок сприяють формуванню довіри та емоційного зв'язку між учасниками. Вони надають можливість молоді відкрито висловлювати свої думки, спілкуватися з однолітками та отримувати підтримку від групи [24].

Творчі майстер-класи створюють можливість для самовираження та розвитку творчих здібностей. Вони допомагають молоді відкрити для себе нові хобі та інтереси, розширити світогляд та позитивно впливають на психологічний стан. Такі майстер-класи можуть включати малювання, виготовлення сувенірів, танці або музичні заняття [6].

Для другої групи (дорослих), які пережили військові події та знаходяться в стані післявоєнної реабілітації, інструменти психологічного туризму мають спрямовуватися на відновлення психічного здоров'я та зниження рівня стресу (рис.1.5).

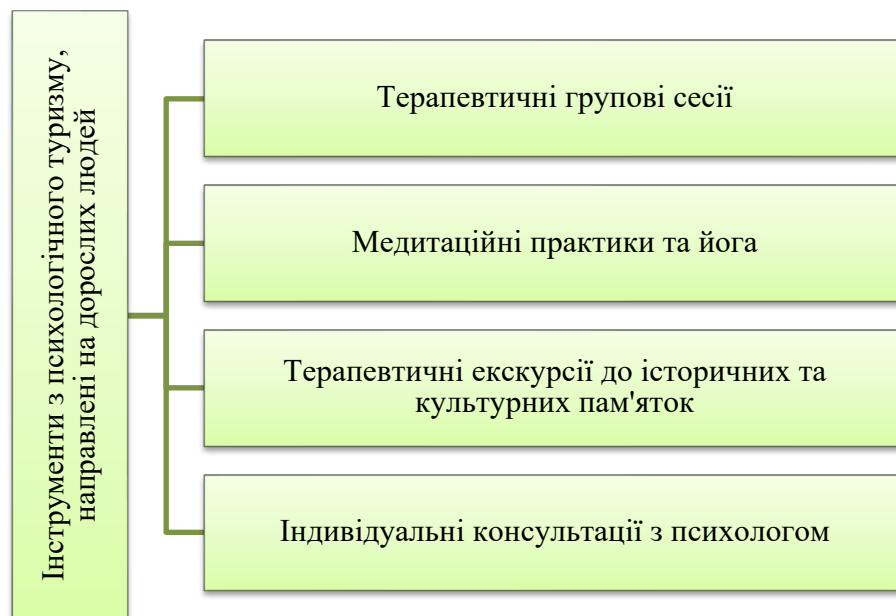

Рис.1.5 – Інструменти з психологічного туризму, направлені на дорослих людей

Джерело:[7]

Терапевтичні групові сесії, дозволяють дорослим обговорювати свої переживання, ділитися досвідом та знаходити підтримку серед однолітків. Це сприяє розробці стратегій подолання стресу та збільшенню самосвідомості;

Медитаційні практики та йога допомагають дорослим заспокоїти розум, зосередитися на моменті та зменшити рівень тривоги. Вони сприяють покращенню психічного стану та забезпечують внутрішній спокій [25].

Терапевтичні екскурсії до історичних та культурних пам'яток дозволяють дорослим пережити позитивні емоції, відволіктися від негативних спогадів та поглибити свій духовний розвиток.

Індивідуальні консультації з психологом. Один-на-один зустрічі з психологом допомагають дорослим зосередитися на своїх потребах та розробити особисті стратегії подолання стресу. Психолог надає підтримку, допомагає виявити джерела стресу та шляхи їх подолання [2].

Зважаючи на потреби людей третьої групи (похилого віку) в спокої, гармонії та рефлексії, інструменти психологічного туризму можуть бути спрямовані на забезпечення відновлення психічного здоров'я та розширення соціальних контактів (рис.1.6).

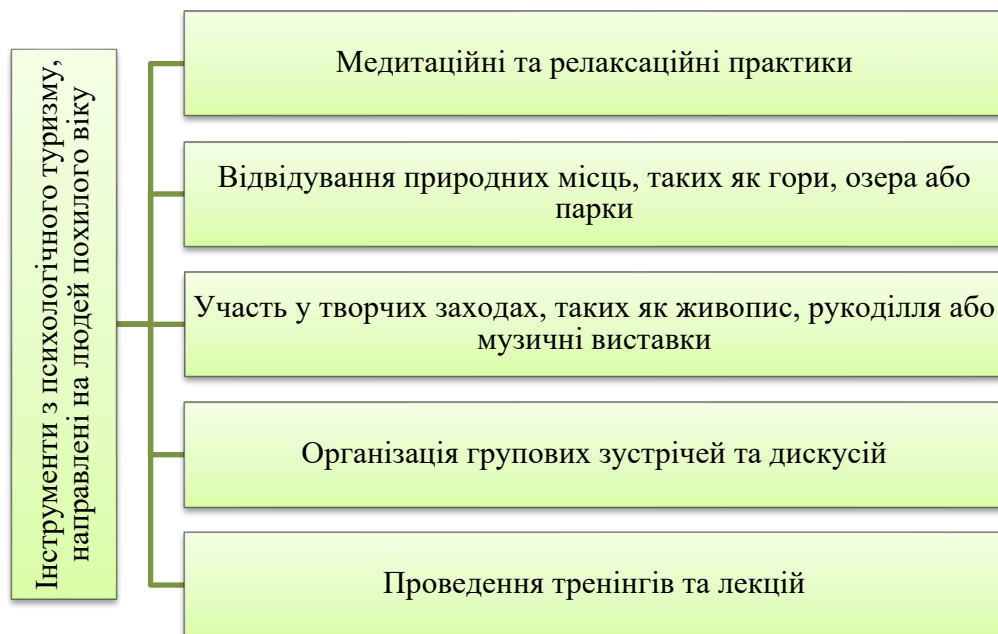

Рис. 1.6 – Інструменти з психологічного туризму, направлені на людей похилого віку

Джерело:[6]

Медитаційні та релаксаційні практики для людей похилого віку, які шукають спокій та гармонію. Можна організувати медитаційні сесії та практики релаксації. Ці заняття допомагають заспокоїти розум, знизити рівень стресу та знайти внутрішній спокій.

Відвідування природних місць, таких як гори, озера або парки, може стати відмінним способом для відновлення гармонії з природою та рефлексії над власним життям. Прогулянки в природі сприяють спокою та мирному розмірковуванню. Участь у творчих заходах, таких як живопис, рукоділля або музичні виставки, може допомогти відновити втрачений інтерес до життя та знайти нові джерела задоволення. Організація групових зустрічей та дискусій на різноманітні теми дозволяє людям похилого віку спілкуватися, ділитися досвідом та отримувати підтримку від однолітків. Проведення тренінгів та лекцій на теми, що цікавлять літніх людей, дозволяє їм активно займатися саморозвитком та розширювати свої знання [1].

Ці інструменти допомагають створити сприятливе середовище для відновлення психічного здоров'я, підвищення самосвідомості та розвитку соціальних зв'язків у літніх людей, які пережили травматичні військові події.

Інструменти туризму стають не лише засобом відпочинку, але й важливим інструментом для психологічної реабілітації людей, які постраждали від воєнних подій. Різні вікові групи населення України можуть користуватися різними формами туризму з метою відновлення психологічного здоров'я. Від відвідування природних куточків до участі у культурних подіях, інструменти туризму можуть варіюватися залежно від потреб кожної вікової групи. Важливою складовою цього процесу є психологічна підтримка та сприяння позитивному відновленню психічного стану. Завдяки розвитку інструментів туризму для психологічної реабілітації, людям буде надано можливість отримати підтримку та знайти шлях до відновлення свого психологічного благополуччя.

1.3 Зарубіжний досвід розвитку психологічного туризму

Психологічний туризм, або туризм з фокусом на психологічне здоров'я та благополуччя, стає все більш популярним по всьому світу. Це включає в себе подорожі для покращення ментального здоров'я, зняття стресу, саморозвитку, а також для відновлення емоційного балансу.

Рекреаційний туризм, як вид фізичної рекреації, визначається як подорожі з метою відпочинку, лікування, відновлення та розвитку фізичних, психічних та моральних ресурсів людини. Рекреаційний туризм - це переміщення людей у вільний час з метою відпочинку, необхідного для відновлення фізичних та душевних сил людини. Для багатьох країн світу цей вид туризму є найстарішим, поширеним і масовим. Справжнє значення подорожей відчувається в повному зануренні в місцеве суспільство, культуру. Досвід звичайного, повсякденного і занадто «реального» життя спонукає людей подорожувати та об'єднувати культури, відкриваючи дива світу і переживаючи дивовижні події, які виникають, коли зіткнулися і зливаються різні культури, різні досвіди, життєві світи [45].

У Європі психологічний туризм набуває популярності через підвищений інтерес до самопізнання, внутрішнього розвитку та психологічного благополуччя. Країни, такі як Німеччина, Франція, Італія та Іспанія, мають численні центри та курорти, спеціалізовані на психологічному здоров'ї та самопізнанні. Наприклад, у Франції французький інститут біо-балнеотерапії пропонує ретрити, які об'єднують психологічну роботу та оздоровчі процедури. В Італії також існують спа-курорти, які акцентують на психологічному благополуччі, де використовуються методи психотерапії в поєднанні зі спа-процедурами [44].

У Франції існують спа-ретрити, які поєднують в собі елементи психотерапії та оздоровчих процедур. Наприклад, Le Domaine La Croix du Vieux Pont у регіоні Пікардія пропонує програми, в яких крім спа-процедур, гості можуть взяти участь у групових сесіях психотерапії, медитації та йоги для поліпшення емоційного стану та психологічного благополуччя.

У Фінляндії популярна «терапія у лісі» або шінрін-йоку (shinrin-yoku), яка базується на природних властивостях лісу для зниження стресу та поліпшення

психічного здоров'я. Цільові екскурсії проводяться в національних парках, під керівництвом кваліфікованих гідів, які допомагають учасникам поглибити зв'язок з природою та знайти внутрішню гармонію [49].

У Іспанії існують психологічні ретрити, які пропонують інтенсивні програми для самопізнання, розвитку та психологічного здоров'я. Наприклад, ретрити в місті Ронда можуть включати в себе медитаційні сесії, групові терапевтичні заняття, курси йоги та майстер-класи з психології для розкриття потенціалу та покращення емоційного стану [50].

У Італії можна знайти курорти та спа-готелі, які спеціалізуються на медитації та йозі. Наприклад, у регіоні Тоскана є готелі, де в гармонії з природою гості можуть відвідати йога-класи, медитаційні сесії та релаксуючі спа-процедури для відновлення емоційного стану та психічного здоров'я [47].

Австрія відома своїми термальними курортами, де можна не лише відпочити, але й покращити психологічне здоров'я. Наприклад, Bad Gastein пропонує величезні термальні басейни, спа-процедури та гідротерапію, що сприяють розслабленню та зняттю стресу [44].

У Нідерландах відбуваються подорожі, спрямовані на самопізнання та особистісний розвиток. Наприклад, в Амстердамі можна знайти тури, які організовують екскурсії в місця для медитації, практики майндфулнесу та зустрічі з місцевими психологами для консультацій та вправ для саморозвитку [48].

У Швейцарії є ретрити та курорти, спеціалізовані на психологічному відновленні та підтримці емоційного здоров'я. Наприклад, в місті Зермат можна знайти програми, які включають в себе психологічні консультації, групові терапевтичні сесії та медитаційні практики для зняття стресу та підвищення емоційного благополуччя [49].

У США психологічний туризм також має свої варіанти та спеціалізовані програми. Наприклад, у Нью-Йорку був створений проект «терапія метро» (subway therapy), який дозволяє пасажиром метро розділити свої думки, переживання та підтримувати один одного. Цей проект демонструє важливість спілкування та підтримки для психологічного благополуччя [47].

Каліфорнія відома своїми спа-центрами та ретритами, що спеціалізуються на психологічному відновленні та емоційному здоров'ї. Наприклад, в регіоні Напа Веллі можна знайти спа-готель Calistoga Ranch, який пропонує програми з медитації, йоги, масажу та інших терапій для зняття стресу та покращення емоційного благополуччя [47].

Седона відома своїми красивими каньйонами та енергетичними відчуттями. Тут можна знайти тури, спрямовані на самопізнання та особистісний розвиток, які включають в себе медитації в природі, заняття йогою, а також воркшопи та семінари з психологічної підтримки.

Орегон пропонує ретрити та курорти, де можна побачити природні краси та водоспади, а також зосередитися на власному психологічному самопізнанні. Наприклад, ретрит Breitenbush Hot Springs надає гостям можливість зайнятися медитацією, йогою, а також взяти участь у групових терапевтичних сесіях та спілкуванні з психологами [50].

Гаваї відомі своєю спокійною аурою та духовними місцями сили. Тут можна знайти тури, спрямовані на самопізнання та духовний розвиток, які включають в себе медитаційні практики на пляжах, заняття йогою на вулицях, а також зустрічі з місцевими мудрецами та лідерами духовного розвитку [50].

Гірські райони Колорадо пропонують ретрити та турпоїздки, спрямовані на відновлення психічного здоров'я та емоційного благополуччя. Наприклад, ретрити в Aspen або Telluride можуть включати в себе терапевтичні сесії, медитації на горах та спілкування з психологами та терапевтами [46].

Японія відома своєю традицією щодо здоров'я та довголіття, тому психологічний туризм у цій країні часто поєднується з традиційними методами лікування та самопізнання. У японських курортах можна знайти спеціальні медитаційні групи, майстер-класи з йоги та дзен-медитації, які спрямовані на покращення психічного стану та розвиток внутрішнього спокою [44].

У країнах, які славляться своєю давньою культурою самопізнання, таких як Індія, Непал, або Таїланд, існують подорожі для особистісного зростання. Це може бути медитаційні ретрити, курси йоги, та духовні паломництва.

У всіх цих країнах спостерігається загальне зростання інтересу до психологічного туризму через підвищений усвідомлення про важливість психічного здоров'я та самопізнання. Програми психологічного туризму можуть включати в себе медитації, психотерапію, групові заняття для самопізнання, спеціальні курси з розвитку особистості та інші практики, спрямовані на підвищення самосвідомості та здоров'я [50].

Отже, психологічний туризм є перспективним та швидкозростаючим напрямком в галузі туризму, що привертає увагу у багатьох країнах світу. У світовій практиці спостерігається збільшення інтересу до психологічних аспектів подорожей та їх впливу на емоційне та психічне благополуччя індивіда. Тенденції розвитку психологічного туризму у відомих світових туристичних напрямках, таких як Європа, Сполучені Штати Америки, Японія та інші, свідчать про його поширення та зростання популярності серед туристів.

В Європі, зокрема, спостерігається активний розвиток психологічного туризму, який включає в себе різноманітні програми та послуги, спрямовані на підвищення емоційного та психічного благополуччя подорожуючих. Тут можна відзначити терапевтичні медитативні ретрити у замкових готелях Франції, програми психологічного самовдосконалення у спа-центрах Німеччини, а також духовні маршрути у Італії, де туристи мають можливість взяти участь у медитаціях у давніх монастирях та абатствах [46].

У Сполучених Штатах Америки психологічний туризм набуває популярності серед широкого кола людей, що цінують здоров'я та психічний комфорт. Тут можна відзначити програми медитаційних ретритів на природі, психотерапевтичні сесії у спеціалізованих центрах для відновлення емоційного стану, а також терапевтичні групові сесії, що проводяться на природних ландшафтах та в спеціальних спа-комплексах [46].

У Японії, де традиція духовного самопізнання та догляду за здоров'ям має велике значення, психологічний туризм також знаходить своє місце. Тут доступні медитаційні ретрити на традиційних буддистських храмових територіях, програми

зі звукотерапії та заняттями йогою, а також терапевтичні сесії з використанням давніх методів аюрведи та гіпнотерапії [44].

Узагальнимо приклади розвитку реалізації психологічного туризму в різних країнах світу (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Приклади розвитку психологічного туризму в різних країнах світу

Напрямок	Приклади
1	2
1. Терапевтичні поїздки	
- Нідерланди	Організація «Турізм і психологія» (Tourism and Psychology) університету Амстердама проводить терапевтичні поїздки для підтримки психічного здоров'я.
- США	Компанія «Therapeutic Travel» спеціалізується на психотерапевтичних подорожах для людей, які шукають підтримку та розвиток у нових середовищах.
- Іспанія	Програми відновлення психічного здоров'я у спеціалізованих центрах, включаючи мистецьку терапію, медитацію та ретрити після стресу.
- Швейцарія	Терапевтичні центри, що пропонують психологічну підтримку та відновлення у спеціалізованих місцях з чистим повітрям та красивими видами.
2. Екоспа та здоров'я в природі	
- Японія	Концепція «Shinrin-yoku» (лісова терапія) - подорожі в ліси для покращення психічного та фізичного здоров'я, можливо включаючи термальні джерела.
- Норвегія	Спа-курорти в природних ландшафтах, що пропонують заняття на свіжому повітрі, термальні ванни та інші процедури для відновлення.
- Швеція	Здоров'я в природі - програми з екоспа, які поєднують відпочинок в природі з різними видами терапії та підтримки психічного здоров'я.
3. Подорожі для самопізнання	
- Індія	Медитаційні ретрити, курси йоги та духовні паломництва для особистісного зростання та внутрішньої гармонії.
- Непал	Подорожі до святих місць та пагорбів Гімалаїв для пошуку внутрішнього спокою та розуміння.
- Таїланд	Програми медитації, вивчення буддистських практик та традицій, спрямовані на самовдосконалення та розвиток духовності.
4. Технології та інновації	
- США	Використання віртуальної реальності для терапії, медитаційні додатки для самостійного використання, програми для підтримки психічного здоров'я через технології.
- Японія	Розробка програм для психологічного здоров'я на основі новітніх технологій, включаючи додатки для релаксації, управління стресом та відновлення сну.

Продовження табл.1.1

1	2
5. Медичний туризм	
- Швейцарія	Високоякісна психотерапія, консультації з психологами та психіатрами, підтримка в спа-санаторіях з психологічним супроводом.

- Німеччина	Центри для психічного здоров'я та релаксації, де можливість отримати кваліфіковану допомогу та відпочинок у спеціалізованих закладах.
- Ізраїль	Медичні програми для психічного здоров'я, включаючи терапію, психологічні консультації та відпочинок у морських курортах.
6. Програми з управління стресом	
- Норвегія	Курси з управління стресом та емоційного інтелекту для підприємців та менеджерів у спеціалізованих центрах.
- Німеччина	Програми коротких відпочинків для відновлення психічного стану та розвитку емоційного інтелекту для бізнесменів та професіоналів.
- Данія	Медитаційні та йога-ретрити для навчання технік релаксації та стресостійкості у спокійному середовищі.

Джерело: [44;45;47;49;50]

Загальна тенденція розвитку психологічного туризму полягає в поєднанні традиційних методів лікування та релаксації з новітніми підходами до психологічного самовдосконалення. Це включає в себе використання природних ландшафтів, спеціально організовані програми та послуги з психотерапії, медитації, масажу, звукотерапії та інших методів. Такий розвиток сприяє збереженню здоров'я та психічного благополуччя туристів, а також сприяє популяризації цього виду туризму як ефективного засобу для відновлення та розвитку особистості.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ)

2.1. Особливості лікувально-оздоровчої бази Карпатського регіону для здійснення повоєнної психологічної реабілітації

Карпатський регіон виступає потенційно важливою локацією для здійснення повоєнної психологічної реабілітації, що визначається кількома ключовими факторами. По-перше, природні ресурси Карпат, включаючи їхні чисті гірські повітряні масиви та спокійну атмосферу, сприяють відновленню психічного здоров'я та допомагають у знятті стресу після воєнних подій. Природні ландшафти та лісові масиви позитивно впливають на психологічний стан людини, сприяючи зниженню рівня тривоги та негативних емоцій. По-друге, Карпати вже мають розвинену мережу лікувально-оздоровчих закладів, які можна легко адаптувати для проведення програм повоєнної психологічної реабілітації. Ці заклади мають висококваліфікований персонал, включаючи психологів та медичних фахівців, які володіють необхідними навичками у роботі з травмованими та стресовими станами. Крім того, можливість активного відпочинку у горах, такого як піші прогулянки, гірськолижний спорт або екскурсії, сприяє загальному покращенню самопочуття та емоційному відновленню. Ці фактори в поєднанні створюють в Карпатах ідеальні умови для проведення програм повоєнної психологічної реабілітації, спрямованих на відновлення психічного здоров'я після періоду воєнних травм.

Карпатський регіон розташований на заході України. До його складу входять так і області: Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька області. Регіон відзначається значною кількістю курортів, які спеціалізуються на лікувально-оздоровчому туризмі.

У Карпатському регіоні розташовано 150 санаторно-оздоровчих закладів. Одним із найбільш популярних методів терапії, що доступний у цьому регіоні, є лікування мінеральними водами та грязелікування. У даному ареалі існує значна кількість джерел мінеральних вод та грязей, які використовуються у курортних

зкладах для лікування та профілактики захворювань ШКТ, опорно-рухової системи, нервової системи, дихальної системи та інших патологій.

Лікування захворювань шлунково-кишкового тракту (ШКТ) відіграє важливу роль у медичній практиці Карпатського регіону, враховуючи значний ресурс природних лікувальних джерел, які використовуються для терапевтичних цілей. Розвиток цієї галузі супроводжується зростанням лікувально-оздоровчого туризму в регіоні, що призводить до збільшення попиту на медичні послуги, спрямовані на покращення стану пацієнтів з ШКТ та іншими супутніми захворюваннями.

У Карпатах також виявлена розгалужена туристична інфраструктура для розвитку реабілітаційного та лікувально-оздоровчого туризму, включаючи готелі, бази відпочинку та інші медичні заклади. Багато з цих закладів розташовані в живописних районах, оточених горами, лісами та озерами, що дозволяє поєднувати лікування з активним відпочинком на природі. Крім того, у Карпатах також присутні санаторії та клініки, спеціалізовані на лікуванні конкретних захворювань, зокрема серцево-судинних захворювань, захворювань шлунково-кишкового тракту та інших. Найбільш популярними медичними курортами у Карпатах України в Закарпатській області є Свалява, Солотвино, Кваси, Шаян, Синяк, а також у Львівській області - Трускавець, Моршин та Східниця [28]. Розглянемо детально на найбільш відомих курортах карпатського регіону.

Головним природним ресурсом, що визначає переваги Карпатського регіону і впливає на розміщення лікувально-оздоровчих закладів, є наявність запасів мінеральних вод (рис.2.1).

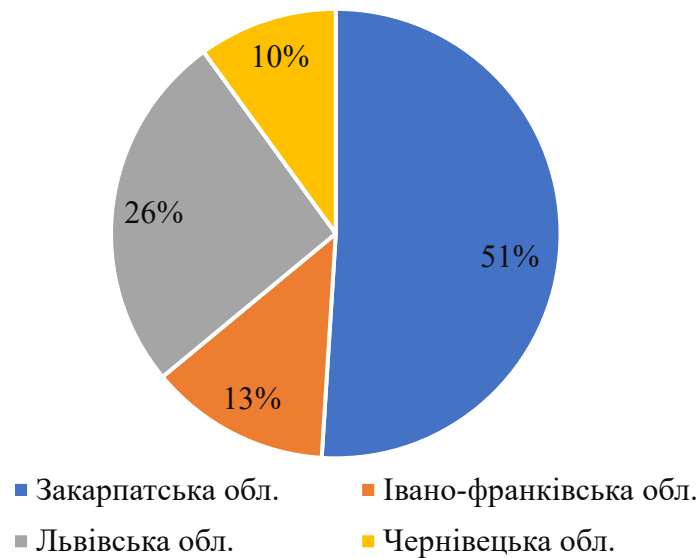

Рис.2.1 – Структура запасів мінеральних вод Карпатського регіону за областями

Джерело: розроблено автором за даними [27;28]

З рис.2.1 видно, що 51% від загальної кількості мінеральних джерел розташовано на території Закарпатської області, 26% розташовано у Львівській області (більшість у курорті Трускавець), 13% у Івано-Франківській області та 10% у Чернівецькій області

Свалява, розташована в Мукачівському районі Закарпатської області України, є одним з небагатьох курортів, де є можливість користуватися мінеральними водами. На території курорту розташовано 10 джерел мінеральних вод, які славляться високою природною чистотою та унікальним складом. Ці води є ефективними для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, кістково-м'язової системи, а також для профілактики серцево-судинних захворювань. Курорт Свалява знаходиться на висоті 340 метрів над рівнем моря та оточений Карпатськими горами, що створює сприятливий мікроклімат. Це сприяє поліпшенню стану організму та підвищує його захисні властивості. Крім того, клімат допомагає людям, які страждають на алергічні захворювання, наприклад, астму або алергічний риніт. У Сваляві працює багато лікувальних санаторіїв, здравниць та готелів, що пропонують комфортне проживання та широкий спектр лікувальних процедур.

Місто Кваси, розташоване в Закарпатській області на південному заході України, в підніжжі Карпат, славиться своїми мінеральними джерелами та курортними закладами, спеціалізованими на лікуванні різноманітних захворювань шляхом використання мінеральних вод та інших природних факторів. Серед таких закладів виділяється санаторій «Кваси», який відомий своєю ефективною реабілітаційною програмою для пацієнтів із захворюваннями шлунково-кишкового тракту, сечовипускної системи, ревматичними та нервовими захворюваннями. У цьому санаторії пропонуються послуги діагностичної лабораторії та фізіотерапевтичного кабінету. Також у місті працює санаторій «Гірська Тиса», спеціалізований на лікуванні захворювань серцево-судинної системи та органів дихання. Особливістю цього закладу є наявність унікальних миш'якових ванн, що єдині в Європі.

Синяк є курортним населеним пунктом, розташованим в Карпатах на території Рахівського району Закарпатської області України. Цей курорт славиться своїми мінеральними джерелами, а також привабливими пейзажами та можливостями для активного відпочинку, зокрема гірськолижним курортом. Одним з основних природних скарбів Синяку є мінеральна вода, яка використовується як питна, так і для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчних шляхів, нирок та сечового міхура. На території Синяка діє кілька санаторіїв та курортних закладів, що пропонують лікувальні та відпочинкові програми на основі мінеральних вод.

Солотвино - це курортне містечко, розташоване в Закарпатській області на південному заході України. Одним із основних природних багатств цієї місцевості є мінеральні джерела, відомі своїми властивостями лікування. Місцева мінеральна вода належить до багатих на мікроелементи, солі та гази, які мають корисний вплив на здоров'я. На території курорту функціонують численні санаторії, пансіонати та готелі, спеціалізовані на лікуванні захворювань органів дихання, опорно-рухової системи, серцево-судинної системи, а також на знятті стресу та загальному покращенні стану організму.

Берегово та Косіно є ще двома відомими курортами в Закарпатській області. Берегово відоме своїми мінеральними джерелами та термальними водами, які мають корисні властивості для організму. Тут розташовані кілька сучасних курортних комплексів, де пропонуються лікувально-оздоровчі процедури на основі місцевих ресурсів. Косіно також багате на мінеральні джерела та джерела сірчаних вод, які використовуються для лікування різних захворювань. Тут можна знайти курортні готелі та санаторії, де пропонуються різноманітні лікувально-оздоровчі процедури та програми реабілітації.

Трускавець є одним із найвизначніших курортів на території України, відомий своїм великим ресурсом цілющих мінеральних вод і грязей, а також сприятливим кліматом і натуральним середовищем. Курортна зона пропонує широкий спектр медичних і оздоровчих процедур, а також забезпечує комфортні умови для перебування у спеціалізованих лікувальних закладах. На території курорту розташовано понад 14 джерел мінеральної води, які активно використовуються для лікування широкого спектру захворювань, зокрема захворювань шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчного міхура, нирок та інших систем організму.

Моршин, розташований в Західних Карпатах у Львівській області, є відомим курортним містом з більш ніж двадцятьма джерелами мінеральної води, які використовуються для лікування різноманітних захворювань, включаючи афекції травного тракту, захворювання нирок, сечового міхура, печінки, нервової системи та інших патологій. Крім того, Моршин пропонує відвідувачам захоплюючі пейзажі, чисте повітря та розмаїтий культурний досвід.

Східниця - це місто, яке розташоване у Львівській області, в Західних Карпатах, де знаходиться понад 20 джерел мінеральної води. Ці джерела використовуються для лікування різноманітних захворювань, включаючи проблеми зі шлунково-кишковим трактом, нирками, печінкою, жовчним міхуром, нервовою системою та іншими.

Санаторій «Молдова», розташований у місті Східниця Львівської області, знаходиться в 20 кілометрах від Трускавця. Він спеціалізується на лікуванні

захворювань шлунково-кишкового тракту, центральної та периферичної нервових систем, а також ревматичних захворювань. Санаторій обладнаний сучасними засобами, має висококваліфікований медичний персонал і застосовує інноваційні методи лікування. У ньому є басейн, зал для фізкультури, масажний кабінет, сауна, бібліотека, тенісний корт і тенісний зал, а також комфортабельні номери з усіма необхідними зручностями. Санаторій «Молдова» є одним із найбільш відвідуваних медичних закладів у Карпатах, які спеціалізуються на лікуванні та відновленні здоров'я.

Шаян знаходиться в Івано-Франківській області у Карпатському регіоні. Використання джерел мінеральної води в Шаяні спрямоване на лікування різних захворювань, таких як захворювання травної системи, сечовидільної системи, шкіри тощо.

Буковель є гірськолижним курортним комплексом у Карпатах, розташованим на висоті від 900 до 1370 метрів над рівнем моря. Націлений переважно на зимовий відпочинок та гірськолижні траси, Буковель також має важливий потенціал для лікувально-оздоровчого використання. Буковель відомий своїми джерелами гірської води, яка має лікувальні властивості і може використовуватися для терапії захворювань травного тракту, сечостатевої системи та інших медичних проблем. В Буковелі проводять лікувальні масажи, що може сприяти в усуненні захворювань опорно-рухового апарату та інших медичних проблем. Курорт має відмінну інфраструктуру для занять спортом та проведення спортивних заходів. Крім того, на території Буковеля розташовані спеціалізовані лікувально-оздоровчі центри та готелі, де можна отримати різноманітні лікувальні процедури, такі як масаж, фізіотерапія, відвідування басейну та інші, спрямовані на поліпшення здоров'я.

Розглянемо перелік захворювань людини, які лікуються на курортах Карпатського регіону (рис.2.2).

Окрім того, на курортах і в лікувальних закладах Карпатського регіону надається ряд специфічних оздоровчих послуг (дод.А). До активних видів оздоровчих послуг відносяться ЛФК та спортивно-масова робота, а до пасивних:

масаж, голкотерапія, лікувальні ванни, грязьова терапія, фізіотерапія, спа-процедури та інші.

Рис.2.2 - Захворювання, які лікують в Карпатському регіоні

Джерело: [27]

Отже, лікувально-оздоровчі заклади Карпатського регіону забезпечують широкий спектр медичних послуг для лікування, профілактики та загального оздоровлення, що сприяє подальшому розвитку лікувально-оздоровчого туризму у цьому регіоні. Зазначимо, що мальовнича природа та свіже повітря карпатського регіону позитивно впливають на психологічний стан туристів.

2.2. Динаміка та структура розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Карпатському регіоні

Лікувально-оздоровчий туризм у Карпатському регіоні України є основним компонентом туристичної індустрії цього регіону. Розвиток цієї сфери може суттєво сприяти підвищенню економічного потенціалу регіону, оскільки він привертає значну кількість туристів та сприяє розвитку готельного бізнесу та туристичних послуг. Високий рівень зацікавленості в лікувально-оздоровчому туризмі може відкрити нові можливості для створення робочих місць у сфері гостинності та туризму, що сприятиме загальному розвитку галузі. Також варто враховувати, що зростання популярності лікувально-оздоровчого туризму може стимулювати

відновлення та розвиток інфраструктури регіону, що є важливим аспектом для забезпечення комфортного перебування відвідувачів та підтримки туристичного потенціалу регіону.

Для стимулювання розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Карпатському регіоні, управління медичних закладів вживає активних заходів щодо оновлення діагностичного та терапевтичного обладнання та підвищення кваліфікації свого медичного персоналу. Більше того, для подальшого розвитку туристичного кластеру регіону проводиться систематична розбудова необхідної інфраструктури. Важливо зазначити, що під час періоду конфлікту було завдано шкоди частині транспортної мережі країни, включаючи Карпати, і зростала необхідність у посиленні безпеки для туристів.

Після завершення конфлікту планується відновлення та модернізація транспортної та туристичної інфраструктури Карпатського регіону з метою поліпшення умов для лікувально-оздоровчого туризму та підвищення привабливості регіону для відвідувачів.

Динаміка лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в 2018-2022 роках наведена на рис.2.3.

Рис.2.3 – Динаміка лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в 2018-2022 роках, од.

Джерело: розроблено автором за даними [27]

З 2018 по 2021 рік кількість лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону зросла з 145 до 152 завдяки відкриттю нових санаторіїв та лікувальних пансіонатів, але в 2022 році через війну було закрито 2 заклади.

Розглянемо структуру лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в 2022 році (рис.2.4).

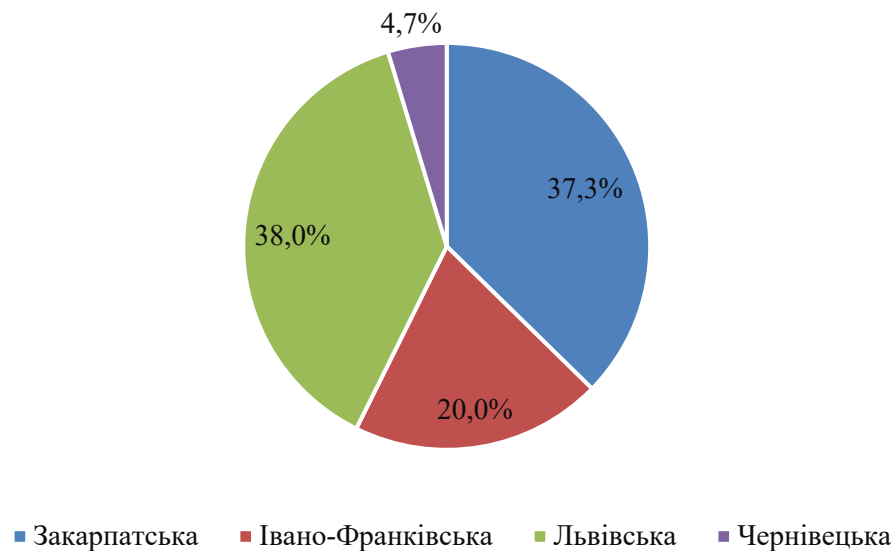

Рис.2.4 – Розподіл лікувально-оздоровчих заклади Карпатського регіону станом на 31.12.2022 року, %

Джерело: розроблено автором за даними [30]

Як бачимо, найбільше лікувально-оздоровчих закладів регіону зосереджено у Львівській області, їх частка склала 38%, частка закладів Закарпатської області склала 37,3%, у Івано-Франківській області розміщено 20% лікувально-оздоровчих закладів та в Чернівецькій області всього – 4,7%.

Структура лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за спеціалізацією в 2022 році наведена в табл.2.1.

Отже, серед закладів лікувально-оздоровчого призначення у Карпатському регіоні найбільше представлені санаторії, яких 65 закладів, 38 з яких розміщені у Львівській області та 18 у Закарпатській, баз відпочинку 47, 24 з яких розташовані у Закарпатській області та 12 у Івано-Франківській. Дитячі заклади оздоровлення та будинки відпочинку розміщені виключно в Закарпатській області.

Таблиця 2.1

Структура лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за спеціалізацією у 2022 році

Регіон	Типи закладів										
	Санаторії	Дитячі санаторії	Пансіонати лікування	Санаторії-профілакторії	Бальнео-, грязе-, бальнеогрязе-лікарні	Дитячі заклади оздоровлення	Будинки відпочинку	Пансіонати відпочинку	Бази відпочинку	Оздоровчі заклади 1-2 денного пер.	Всі заклади розміщення
Закарпатська	18	2	1	2		3	3	1	24	2	56
Івано-Франківська	7	4	4	1				2	12		30
Львівська	38	5	2					4	8		57
Чернівецька	2	1						1	3		7
Карпатський регіон	65	12	7	3	0	3	3	8	47	2	150

Джерело: [30]

За даними табл.2.1 складемо структуру лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в 2022 році (рис.2.5).

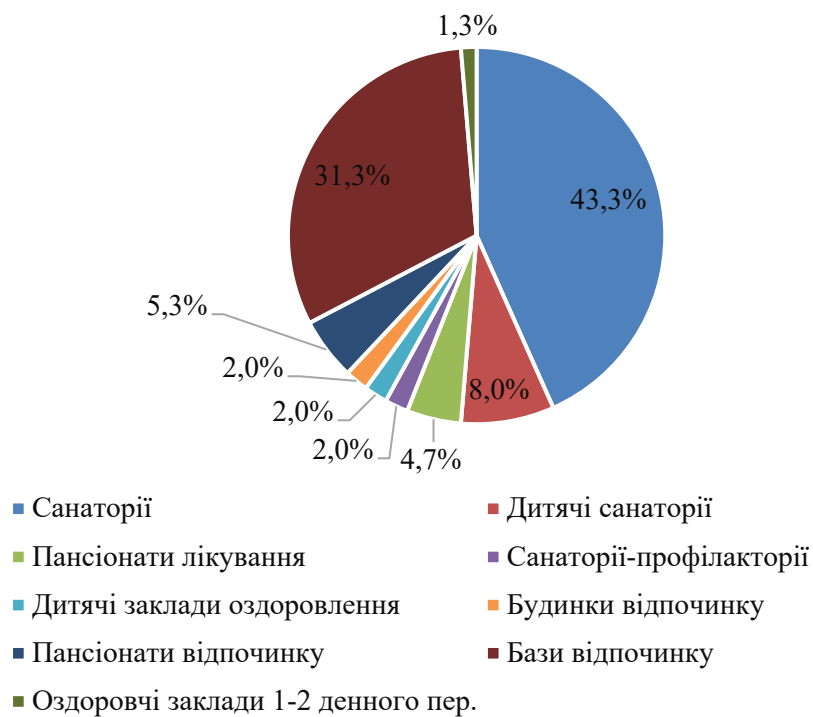

Рис.2.5 – Структура лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в 2022 році, %

Джерело: розроблено автором за даними [30]

Як бачимо з рис.2.5, частка санаторіїв в структурі лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону склала 43,3% та частка баз відпочинку – 31,3%, частка дитячих санаторіїв – 8%, частка пансіонатів відпочинку – 5,3%, частка інших закладів менше 5%.

Частка лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону в загальній кількості лікувально-оздоровчих закладів України складала 8,14% в 2022 році, при цьому частка санаторіїв Карпатського регіону складала 35,1%, Частка лікувальних пансіонатів – 50%.

Визначимо структуру лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за розмірами та кількістю місць розміщення (рис.2.6).

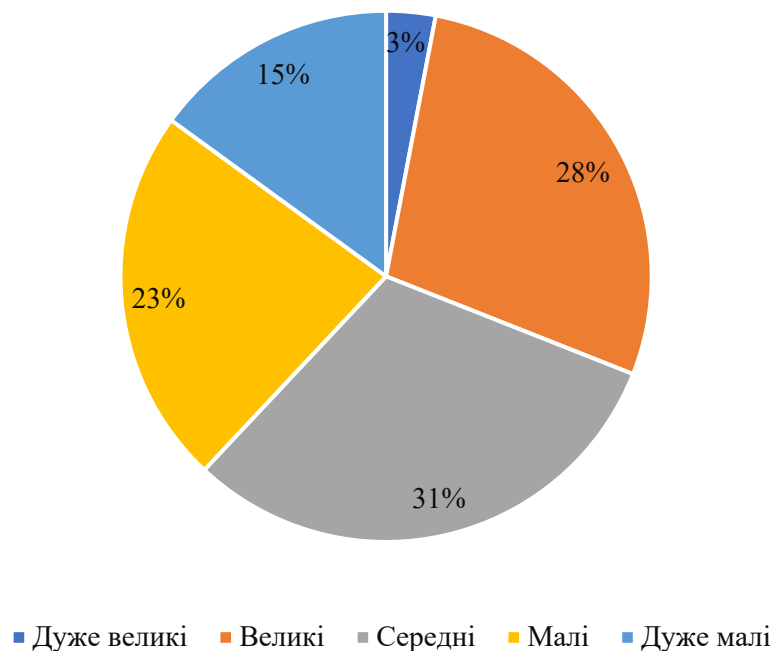

Рис.2.6 – Структура лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за розмірами станом на 31.12.2022 року, %

Джерело: розроблено автором за даними [27]

Як бачимо серед лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за розмірами переважають закладу середніх розмірів та місткості – 31%, тоді як великих 28%, малих – 23% та дуже малих – 15%. Найбільш незначною є частка

дуже великих закладів – 3%, що обумовлено тим, що їх дорого утримувати та необхідні значні фінансові інвестиції для їх відкриття.

Далі розглянемо структуру лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за категоріями (рис.2.7).

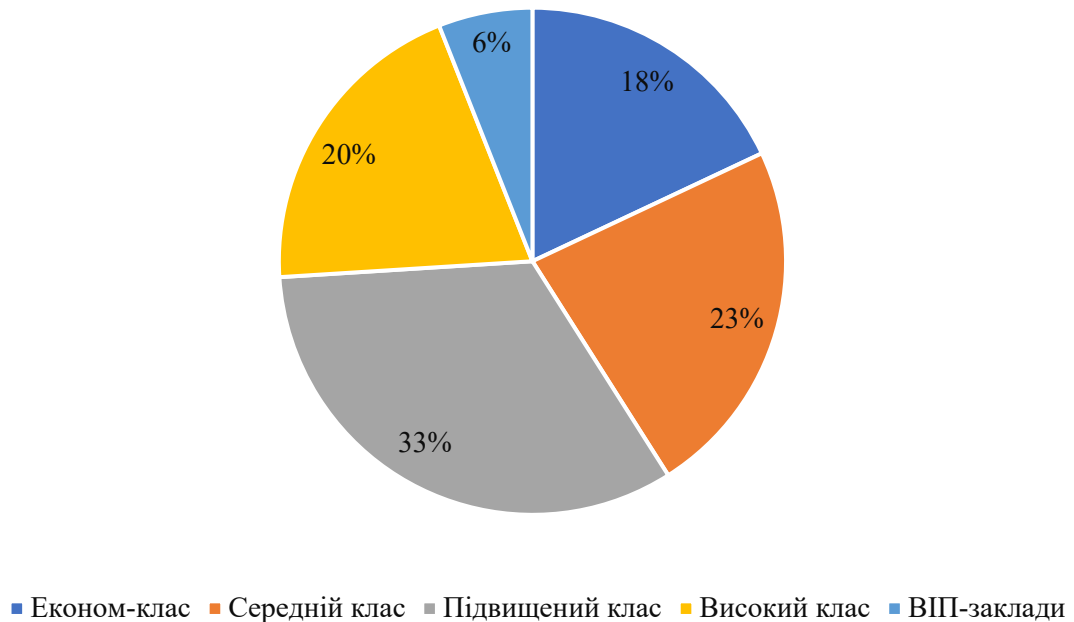

Рис.2.7 – Структура лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону за категоріями станом на 31.12.2022 року, %

Джерело: розроблено автором за даними [27]

Як бачимо, в 2022 році діяло лікувально-оздоровчих закладів підвищеного класу 33%, середнього класу – 23%, високого класу – 20%, а також заходів класу економ – 18%. При цьому закладів типу «VIP» всього 6%. Такий розподіл є закономірним, оскільки в Україні переважає середній клас за рівнем доходів. Зауважимо, що відпочивати на українські курорти приїждять і іноземці, так як гарна природа, якісні послуги та сервіс в Україні коштують дешевше, ніж на іноземних курортах. Однак, з початком повномасштабної війни в Україні в 2022 році кількість іноземних туристів дуже сильно зменшилась (через небезпеку для життя), хоча Карпатський регіон безпечніший інших регіонів України з точки зору ракетних обстрілів та інших небезпек. І хоча знижуються потоки іноземних туристів, в Україні в умовах війни посилилась популярність Карпатського регіону як

туристичного об'єкту. Окрім того, в країні наразі багато людей потребує медичної та психологічної допомоги. А в повоєнний період даний регіон є особливо привабливим для надання лікувально-оздоровчих послуг військовим та цивільним особам, які потребують реабілітації.

Отже, з 2018 по 2022 рік кількість лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону виросла з 145 до 150, хоча в умовах війни динаміка розвитку закладів є невизначеною та дуже залежить від воєнних дій. Частка лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону складає 8,14% від всіх закладів України, які розподілені таким чином, що 38% припадає на Львівську область, 37,3% на Закарпатську, 20% та Івано-Франківську та 4,7% на Чернівецьку. В структурі лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону переважають санаторії (43,3%) та бази відпочинку (31,3%). На великі заклади приходить частка 28%, на середні 31% та на малі 23%. Щодо класу закладів, то в Карпатському регіоні закладів підвищеного класу 33%, середнього класу – 23%, високого класу – 20%, класу економ – 18%, «VIP» 6%.

2.3. Особливості повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні

На даний час в Україні триває війна і постійно збільшується кількість населення, яке потребує психологічної реабілітації. Вразливі категорії включають людей різного віку, статі і професій.

Особливості повоєнної психологічної реабілітації в різних вікових групах населення мають свої специфічні риси, які варто враховувати.

Для дітей та підлітків, які пережили воєнні події, важливо створити безпечне та підтримуюче середовище, де вони мають можливість висловити свої почуття та емоції. Проведення групових та індивідуальних психологічних сесій сприяє відновленню психічного стану та адаптації до нових умов.

У дорослого населення, зокрема ветеранів війни та людей, які пережили стресові ситуації, важливо розвивати програми психологічної підтримки та реабілітації. Це може включати участь у спеціалізованих тренінгах, консультативні

сесії та групові заняття для співробітників установ з охорони здоров'я та соціального захисту. Важливою є також роль родини та близьких у підтримці психічного здоров'я цієї групи населення.

Щодо літніх людей, які відчули наслідки воєнних подій, важливо забезпечити доступ до психологічної допомоги та соціальної підтримки. Програми активізації та реабілітації, спрямовані на збереження фізичного та психічного здоров'я, можуть допомогти зменшити почуття відчуженості та страху, а також сприяти покращенню загального самопочуття.

Психологічна реабілітація військовослужбовців - це комплекс заходів, спрямованих на поліпшення та відновлення психологічних функцій організму. При успішному та вчасному проведенні цих заходів людина здатна швидко адаптуватися до мирного життя та уникнути багатьох проблем, що часто виникають у тих, хто пережив бойові дії.

Значне психічне та фізичне навантаження, перебування в зоні безпосередньої бойової дії, втрата бойових товаришів та цивільних - усі ці та інші фактори сприяють розвитку гострої стресової ситуації та посттравматичного синдрому. Саме в таких випадках психологічна допомога має бути надана якнайшвидше.

Психологічна реабілітація різних вікових груп населення ставить перед собою такі основні завдання (рис.2.8).

Таким чином, врахування специфічних потреб різних вікових груп населення Карпатського регіону у плануванні та реалізації програм повоєнної психологічної реабілітації є важливим кроком на шляху до покращення психічного стану та якості життя відновлюваних осіб.

Станом на 31.12.2023 року в Карпатському регіоні вже діє ряд урядових та неурядових програм психологічної реабілітації для різних вікових груп населення в Карпатському регіоні.

Рис.2.8 – Основні завдання повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення

Джерело: розроблено автором

Фінансування програм психологічної реабілітації проводиться за рахунок держави, підприємств України, благодійних фондів (українських та іноземних), волонтерів та кошти фізичних осіб.

Розглянемо діючі програми повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні.

Gen.Ukrainian є громадською організацією, спеціалізованою на ментальній реабілітації дітей, які зазнали травматичних досвідів через воєнні події. Організація проводить психологічні інтенсиви та розробляє інноваційні програми реабілітації, спрямовані на поліпшення ментального здоров'я цих дітей. Їх діяльність також включає наукові дослідження у сфері психічного здоров'я та впливу воєнних подій на психологічний стан осіб.

Табір Gen.Camp, відкритий у 2023 році в Карпатському регіоні, є однією з ініціатив Gen.Ukrainian з психологічної реабілітації дітей. В цьому таборі приймають дітей віком від 6 до 16 років, які пережили тяжкі події, такі як свідчення вбивств, втрату батьків чи період окупації. У таборі проводяться спеціалізовані програми, спрямовані на подолання психологічних травм та відновлення психічного стану дітей.

Діяльність Gen.Ukrainian включає також реалізацію проєктів з метою поліпшення ментального здоров'я не лише дітей, але й дорослих, які постраждали від воєнних подій. Організація дбає про створення безпечного та підтримуючого середовища для психологічної реабілітації, надаючи учасникам доступ до професійних психологів, спеціалізованих програм і терапевтичних методик, спрямованих на подолання травм та покращення психічного самопочуття [45;50].

Програма реабілітації у таборі Gen.Camp ґрунтується на принципах когнітивно-поведінкової терапії та кататимно-імагінативної психотерапії, які є широко визнаними методами психотерапії у всьому світі. У рамках цього табору також можуть пройти реабілітацію підлітки віком від 12 до 15 років, для яких була розроблена спеціальна освітня програма профорієнтації.

Окрім цього, проводиться просвітницька робота з батьками та опікунами, щоб допомогти їм розпізнати ознаки психологічних розладів у поведінці дітей та надати необхідну підтримку. Тривалість перебування дитини у таборі становить 21 день.

Програма реабілітації «Захищені любов'ю», розроблена психологами табору, спрямована на покращення психічного стану дітей. Ця програма включає в себе роботу за декількома напрямками, зокрема групову терапію, індивідуальні сесії та співпрацю з батьками та опікунами для підтримки психологічного відновлення дітей.

Психологічно-реабілітаційний центр в Карпатах «Небозвід» - це спільнота фахівців допомагаючих професій з різних куточків України. Центр розташований за адресою: с. Верхній Ясенів, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл. [33]

Центр надає програми для психологів, психотерапевтів, волонтерів, а також для військовополонених та осіб, які постраждали під час війни. Серед них індивідуальна психотерапія, робота з травмою, довготривалі групи подолання наслідків посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та групи посттравматичного зростання.

Крім цього, в центрі проводяться різноманітні арт-проекти, такі як арт-терапія для дітей та підлітків, творчі психореабілітаційні проекти. Екопроекти також відіграють важливу роль, включаючи природотерапію та усвідомлений туризм, що сприяє психологічному відновленню.

Психологічно-реабілітаційний центр «Небозвід» також веде навчання та семінари, зокрема з питань саморегуляції та стресостійкості в умовах війни, а також для розвитку навичок з опанування та керування складними емоційними станами, зокрема у формі групових занять.

Благодійний фонд «For my Ukraine» реалізовує проекти з психологічної реабілітації для сімей загиблих військовослужбовців під час війни в Україні [3].

Благодійний фонд «For my Ukraine» реалізує програми з психологічної реабілітації для сімей загиблих військовослужбовців, які постраждали під час війни в Україні. Запропонована групою психологів різностороння програма реабілітації спрямована на відновлення психічного та фізичного здоров'я, а також релаксацію сімей, що переживають гострий та пролонгований стан горя та втрати.

Програма передбачає 21-денний відпочинок у Карпатах, де учасники зможуть отримати кризову психологічну допомогу, арт-терапію, спортивні заходи, майстер-класи, а також матимуть можливість спілкуватись з психологами та відвідати екскурсії етнічного та історичного характеру.

Метою програми є стабілізація та відновлення психічного здоров'я сімей, надання підтримки у процесі переживання горя та втрати, а також патріотичне виховання через ознайомлення з культурною спадщиною Закарпаття та піші походи у гори. Реалізація проекту відбувається у м. Буковель, Україна, та включає різноманітні заходи, спрямовані на психологічну підтримку та оздоровлення сімей, що пережили втрати та травматичні ситуації під час війни.

Перший в Україні добровільний хірургічний шпиталь «Брасс» протягом понад року надає безкоштовну медичну допомогу постраждалим від війни, і особливу увагу приділяє відновленню ментального здоров'я пацієнтів. Окрім індивідуальних консультацій та медикаментозного лікування, в госпіталі «Брасс» використовуються методи психологічної реабілітації, такі як групові заняття, тренінги та перегляди кінострічок.

Для військових пацієнтів шпиталю проводяться різноманітні заходи психосоціальної реабілітації, включаючи походи в гори, екскурсії, відвідування театрів та концертів, заняття танцями, вокалом, малюванням та інші види творчої діяльності. Важливим елементом комплексного лікування є іпотерапія.

Іпотерапія - це метод лікування, що ґрунтується на взаємодії людини з спеціально навченим конем, адаптованим до можливостей хворого в опануванні верхової їзди. Цей всесвітньо визнаний метод реабілітації є особливо ефективним для військових, які отримали поранення та контузії і потребують психологічної допомоги. Унікальність іпотерапії полягає в одночасному фізичному, психологічному та емоційному впливі на пацієнтів із неврологічними, психічними, фізичними та іншими серйозними порушеннями.

Хірургічний шпиталь «Брасс» співпрацює з кафедрою психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, що сприяє розвитку та вдосконаленню методів психологічної реабілітації та підвищує якість надання медичних та психологічних послуг в шпиталі.

Окрім того, в Україні розвивається така форма психологічного туризму, як психологічні фестивалі, що проводяться в різних містах України. У тому числі такі фестивалі проводяться і в Карпатському регіоні:

- Фестиваль із системних розстановок РОДОСВІТ. Україна (Карпати) [60];
- Буковель натхнення: фестиваль про добро вдруге пройшов серед карпатських гір [5].

В умовах розвитку психологічного туризму актуальним завданням є підготовка кваліфікованих фахівців, які володіють як психологічними, так і

професійними знаннями та досвідом у сфері туризму, а також виділення психологічного туризму в окремий вид туристичної діяльності.

Проведене дослідження діючих програм з повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні показало, що найбільше програм створено для дітей, військових та членів їх родин, мешканців окупованих територій та переселенців. Не виявлено жодної програми з допомоги населенню, яке проживає у прифронтових зонах або у відносно безпечних зонах України та не зазнали явних психологічних травм. При цьому, по всій Україні дорослі та діти переживають стрес та реагують на нього по різному. Є люди, для яких щоденні повітряні тривоги вже є сильним травмуючим досвідом та у яких з'являються панічні атаки або просто погіршується психологічний стан. Такі люди також потребують психологічної допомоги, а тому в повоєнний період буде актуальним створення туристичних програм повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення, а Карпатський регіон завдяки своїй природі, розташуванню та наявності розвиненої бази лікувально-оздоровчих закладів є оптимальною локацією для розвитку психологічного туризму.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Перспективи розвитку повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні

Через початок повномасштабної війни в Україні зросла кількість військових та цивільних осіб, які потребують медичної та психологічної допомоги, а також багато людей, яким потрібна реабілітація після перенесених стресів. Особливо вразливою групою, яка потребує психологічної реабілітації є інваліди.

Проаналізуємо динаміку зростання осіб з інвалідністю в Україні в 2019-2023 роках на рис.3.1.

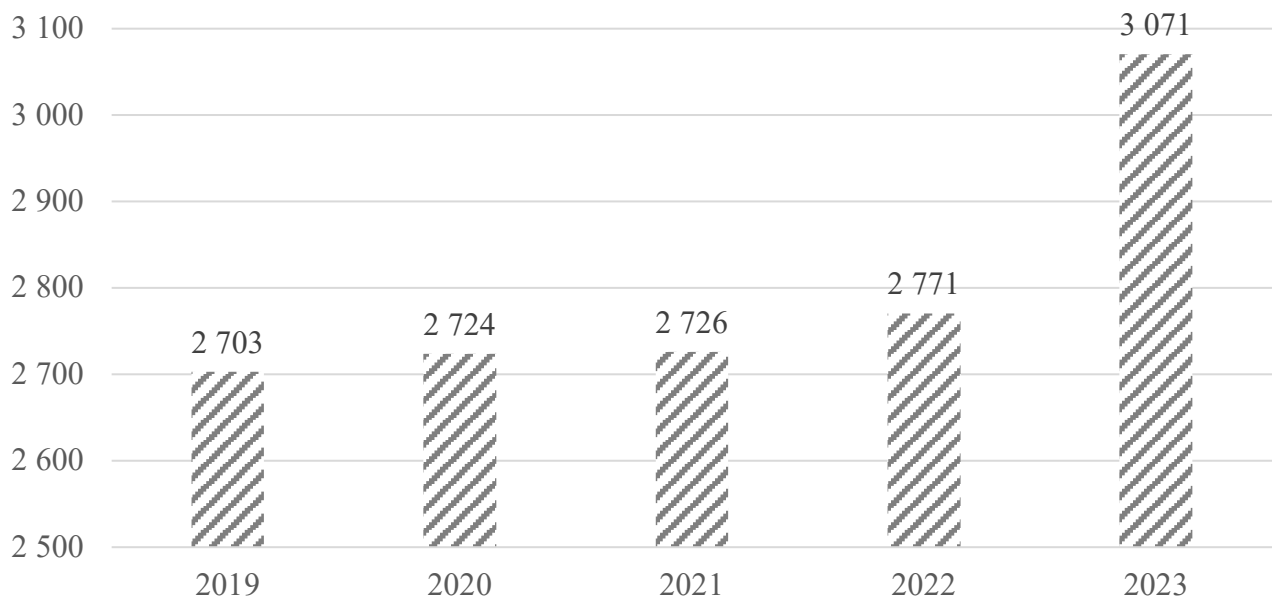

Рис. 3.1 – Динаміка чисельності осіб з інвалідністю в Україні в 2019-2023 роках в Україні, осіб

Джерело: складено автором на основі [24]

З рис.3.1 видно, що кількість осіб з інвалідністю за п'ять років зросла на 13,6%, досягнувши 3071 особи (за офіційно зареєстрованими даними). Найбільше зростання відбулося у 2023 році, хоча повномасштабна війна розпочалася у лютому 2022 року. Це частково пояснюється тим, що деякі люди, поранені у 2022 році, через бюрократичні перепони змогли отримати статус інваліда лише у 2023 році.

Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як» проаналізувала потреби населення у послугах сфери психічного здоров'я та за результатами дослідження [51] на 3-5 МЛН (+70%) відбулось зростання кількості розладів та потреб в охороні психічного здоров'я (прогноз станом на кінець 2022 року). В дод. Б наведено розподіл потреб за категоріями населення та можемо бачити, що найбільш вразливими категоріями є військові, населення деокупованої території, переміщені особи. За результатами дослідження в повоєнний період 40-50% населення України потребуватиме психологічної підтримки різного ступеню інтенсивності [49].

На даний час розроблений проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2026 роках» [55]. В межах стратегії відновлення України розпочався процес перетворення процедур і послуг, які регулярно використовують ветерани, учасники бойових дій та постраждали цивільні від війни. Міністерство охорони здоров'я вже розпочало реалізацію своєї частини стратегії, спрямованої на розвиток системи реабілітації. Зараз активно вдосконалюється реабілітаційна допомога, що базується на доказах, є доступною, орієнтованою на потреби людини та надається мультидисциплінарними командами [55].

У Міністерстві охорони здоров'я прогнозують, що через війну понад 15 мільйонів українців потребуватимуть психологічної підтримки. Близько 3–4 мільйонів із них знадобиться медикаментозне лікування. Після війни принаймні кожна п'ята людина матиме негативні наслідки для психічного здоров'я. За даними МОЗ, у 20–30% осіб, які пережили травматичні події, може розвинутих ПТСР. Крім того, через 5–7 років очікується зростання кількості людей з наркотичною, алкогольною та іншими залежностями. Внаслідок психоемоційного напруження, спричиненого війною, українці постаріють на 10–15 років, що означає появу захворювань, притаманних зрілому та літньому віку, на 10–15 років раніше, ніж до війни [44].

Для покращення якості та доступності цих послуг наразі розгортається мережа реабілітаційних відділень на базі відомих медичних закладів. Однак, високий попит на ці послуги сприяє розвитку не лише державних, а й приватних закладів з надання реабілітаційних послуг в Україні.

Зараз в Україні найбільше потребують реабілітації військові, оскільки з 2022 року в країні триває повномасштабна війна. Через активні бойові дії кількість поранених військових та цивільних осіб щодня збільшується, що зумовлює необхідність професійної допомоги від різних спеціалістів у медичній команді. Відповідно до проведеного дослідження всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як» [49] психологічну допомогу потребуватимуть: 1,8 мільйона серед військових та ветеранів, 7 мільйонів серед літніх людей, та близько 4 мільйонів серед дітей і підлітків. Прогнозована потреба в допомозі з питань психічного здоров'я на первинній ланці медицини становить 27 мільйонів звернень. При цьому приблизно 3–4 мільйони українців матимуть певний розлад психічного здоров'я помірної або тяжкої форми.

Тому одним з основних пріоритетів Міністерства охорони здоров'я є повернення постраждалих до повноцінного та активного життя. Можливості реабілітації включають такі заходи:

- медичне лікування;
- психологічна підтримка (санаторно-курортне лікування).

Психологічний туризм – це один з напрямків надання психологічної допомоги населенню. Пропонуємо розвиток психологічного туризму на базі реабілітаційних центрів.

Психологічна реабілітація відтворює та підтримує рівновагу у функціонуванні людини на фізичному, емоційному, інтелектуальному, соціальному та духовному рівнях. Вона використовує методи психологічної та психотерапевтичної допомоги, такі як психотерапія, психологічне консультування та перша психологічна допомога.

Метою психологічної реабілітації є:

1. Збереження та відновлення психічного здоров'я, профілактика та запобігання розвитку психічних та поведінкових розладів у людей, що користуються послугами.
2. Подолання складних життєвих ситуацій.
3. Зменшення частоти та тяжкості наслідків травматичних подій для психічного здоров'я особи.
4. Профілактика інвалідності.

Реабілітаційний центр – це заклад, який надає широкий спектр медичних послуг для населення. Тут пацієнти отримують допомогу у відновленні після серйозних захворювань, хірургічних втручань, а також фізичних і психологічних травм. Цільова аудиторія психологічного туризму, що надає медичні послуги у сфері реабілітації, включає:

- інвалідів;
- осіб, які відновлюються після хірургічних втручань і фізичних травм, включаючи спортсменів;
- пацієнтів, що знаходяться в лікарнях і потребують додаткового відновлення [30].

Крім того, на розвиток ринку реабілітаційних послуг впливають дипломатичні відносини України з країнами-партнерами, які надають фінансову та інформаційну підтримку.

Розглянемо соціальні фактори, що впливають на ринок послуг психологічної реабілітації. Основними проблемами на цьому ринку є нестача спеціалістів, недовіра пацієнтів до центрів або окремих фахівців (зокрема психологів), низький рівень поінформованості тих, хто потребує допомоги, про існування таких центрів, а також проблеми з державним фінансуванням постраждалих осіб, частково спричинені бюрократичною системою [36].

Керівники відділень реабілітації зазначають, що причиною нестачі кваліфікованого персоналу є відсутність спеціалізованих фахівців. Ця проблема загострилася через зростання кількості пацієнтів, які потребують реабілітаційних послуг у зв'язку з війною. Водночас, кількість підготовлених фахівців, яких

випускають медичні університети, є недостатньою. Більшість досліджених закладів вже звернулися до нового покоління фахівців із медичних вищих навчальних закладів для переговорів щодо їх працевлаштування [36].

Результати дослідження підкреслюють проблематику слабого визнання професійних психологів та психологічної реабілітації. Респондентів-військовослужбовців та ветеранів можна умовно поділити на дві основні категорії: ті, хто взагалі не сприймає психологічну реабілітацію як форму підтримки, і ті, хто вважає, що послуги психологічної реабілітації надаються на недостатньому рівні. Важливою проблемою є також відсутність довіри колишніх військових до психологів [36].

Однак більшість військовослужбовців і ветеранів, які взяли участь у дослідженні, висловлюють бажання звертатися до психологів, які самі мають досвід бойових дій.

Опитування осіб, які отримали або потребують реабілітаційних послуг, дозволило виявити конкретні бар'єри в їх отриманні (рис.3.2).

З опитування стало зрозуміло, що основними перешкодами для отримання реабілітаційних послуг є брак фінансових ресурсів, нестача кваліфікованих спеціалістів у місцях проживання, невизначеність щодо того, куди і до кого звертатися за допомогою, а також відсутність необхідної документації або труднощі з її отриманням. Ці проблеми впливають на доступність та якість реабілітаційних послуг для цільової аудиторії.

У процесі створення інклюзивно-реабілітаційного туризму в Україні важливо враховувати, що українці відомі своєю великою гостинністю та привітністю. Ці характеристики позитивно впливають на якість туристичних послуг, які надаються з урахуванням принципів інклюзивності для задоволення емоційних та фізичних потреб туристів, а також їх особистісного розвитку.

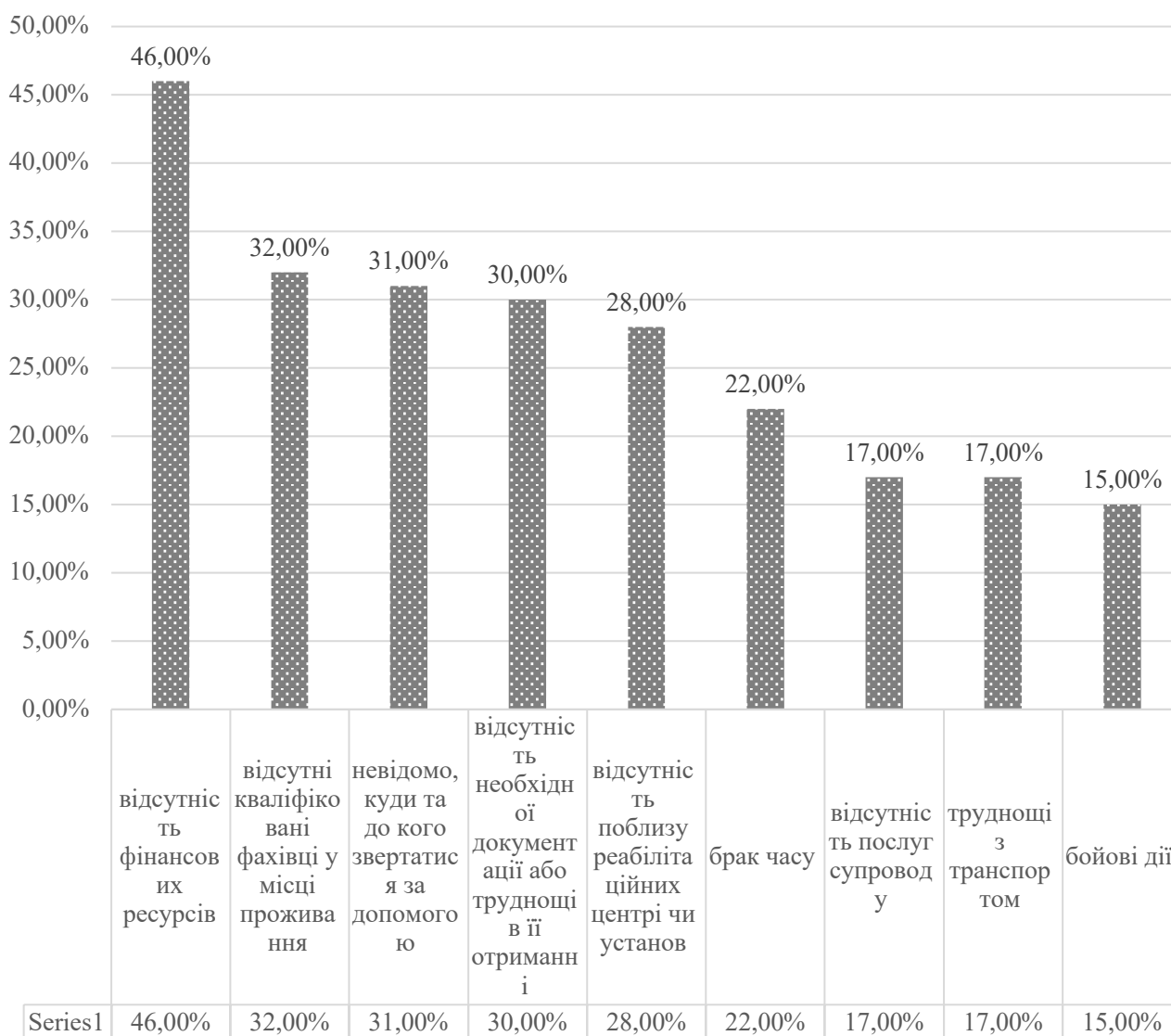

Рис. 3.2 – Основні бар'єри в отриманні реабілітаційних послуг

Джерело: [12]

В Україні існують законодавчі акти, які визначають психологічну реабілітацію учасників бойових дій. Вони базуються на ряді нормативно-правових документів, що мають конституційне значення. Серед них такі: Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2802-XII від 19 листопада 1992 року, Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», прийнятий у 2005 та 2006 роках, а також додаткові поправки до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», прийняті у листопаді 2015 року. Крім того, президент України видає укази, наприклад, Указ від

18 березня 2015 року № 150/2015 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції».

Україна має законодавчі акти, що визначають та схвалюють нормативно-правові документи, які регулюють процес надання психологічної реабілітації учасникам бойових дій.

Через обмежене фінансування психологічна реабілітація ветеранів не відбувається системно. Є потреба у більшій кількості досвідчених фахівців і у створенні прозорого процесу затвердження реабілітаційних програм та вибору місць для реабілітації. Також стає важливим введення посад соціальних працівників у штати військових госпіталів і санаторіїв. Для підвищення ефективності лікування постраждалих учасників бойових дій необхідно розробити та впровадити електронну систему персонального супроводження психологічної реабілітації ветеранів та їхніх сімей.

Регіон Карпат з його характерними природними та культурними багатствами є ідеальним місцем для відновлення військових та біженців. Перебування в оточенні унікальних пейзажів, участь у екологічному туризмі та програмах екотерапії допомагають подолати посттравматичний синдром і повернутися до повноцінного життя. Природа Карпат забезпечує сприятливу атмосферу та має потенціал для еко-терапії, що робить її особливо важливою для реабілітації людей, що пережили травматичні події. Ці програми не лише сприяють фізичному відновленню, а й допомагають відновити психологічну рівновагу та повернутися до активного життя.

Розглянемо необхідні етапи розвитку психологічного туризму в Карпатському регіоні:

Створення центрів психологічної реабілітації. Запровадження інфраструктури, спрямованої на надання послуг психологічної реабілітації. Ці центри можуть включати кабінети для консультацій, групові терапевтичні сесії, медитаційні та йога-класи, а також можливості для активного відпочинку на природі.

Створення спеціальних пропозицій для туристів. Розроблення спеціальних психологічних програм для туристів, які відвідують регіон. Це можуть бути короткострокові курси релаксації, тренінги по стресууправлінню, та інші практики, спрямовані на покращення психічного стану.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму. Розширення лікувально-оздоровчого туризму через впровадження програм психологічної реабілітації. Люди можуть відвідати регіон для отримання психологічного догляду та психологічної реабілітації в комбінації з медичним лікуванням.

Розвиток екотерапії. Використання природних ресурсів Карпат для психологічної реабілітації. Еко-терапевтичні програми, такі як лісова терапія, терапія на воді, та гірські прогулянки, можуть бути дуже ефективними у зменшенні стресу та покращенні психічного здоров'я.

Забезпечення партнерства з місцевими спільнотами. Співпраця з місцевими громадами для впровадження програм психологічної підтримки та розвитку. Це може включати навчання місцевих жителів як психологічних консультантів, а також створення соціальних центрів для психологічної підтримки.

Маркетингове просування психологічного туризму. Розроблення маркетингових кампаній, спрямованих на просування психологічного туризму в Карпатах. Це може включати рекламні матеріали, веб-сайти та соціальні медіа кампанії, спрямовані на привертання уваги до цієї нової форми туризму.

Отже, Україна потребує ефективних рішень для розвитку своєї економіки в умовах, в яких вона опинилася. Важливо реалізувати ті ідеї та моделі, які сприятимуть швидкому відродженню і одночасно сприяли б результативному зростанню та розвитку країни в цілому, а також її громадян. Туризм зазнав суттєвих втрат з самого початку війни і потребує зусиль та нових рішень для повного відновлення. Впровадження концепції реабілітаційно-інклюзивного розвитку в туризм матиме позитивний вплив на діяльність та результати всіх суб'єктів, що займаються туристичною діяльністю, включаючи забезпечення кадрами, стабільність внутрішніх процесів в організаціях та покращення економічних результатів. Розвиток післявоєнної психологічної реабілітації у Карпатському

регіоні відкриває перспективи для поліпшення психічного здоров'я людей будь-якого віку. Це включає не лише забезпечення доступу до психологічної підтримки, але й інтеграцію цих послуг з іншими медичними та соціальними сервісами. Використання сучасних технологій, культурно-чутливий підхід та постійне професійне навчання фахівців допоможе забезпечити ефективну та доступну психологічну реабілітацію для всіх жителів регіону та всієї України.

3.2. Етапи та інструменти впровадження повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні

Соціальна реабілітація в законодавстві України також не має єдиного визначення. Згідно з нормативно-правовими актами, її поділяють на універсальну (що стосується всього населення країни) та спеціальну (зорієнтовану на окремі соціальні групи). Ці групи формуються за віком, професійною діяльністю, станом здоров'я та іншими життєвими обставинами. Більшість законів, прийнятих після незалежності, охоплюють всю українську громаду, що робить їх універсальними. Проте конкретні аспекти реабілітації визначені у спеціальному законодавстві [9].

Для реалізації інклюзивних та реабілітаційних ідей в туризмі, держава повинна забезпечити необхідні законодавчі та нормативні основи. Це означає прийняття відповідних законів, що враховують ключові концептуальні принципи інклюзивного розвитку, а також розробку, прийняття та реалізацію стратегій, програм і стандартів, що сприяють інклюзивному та реабілітаційному розвитку.

Окремою частиною цього процесу є підготовка кадрів для туристичної індустрії. Держава повинна сприяти створенню та впровадженню відповідних освітніх програм, що забезпечать високий рівень кваліфікації фахівців у галузі туризму.

Також важливим є створення необхідної інфраструктури, спрямованої на задоволення потреб різних категорій осіб. Це включає у себе створення робочих місць для працівників галузі та об'єктів розміщення для туристів з урахуванням особливих потреб цільових груп, які сприяють розвитку інклюзивного туризму.

Процес медико-психологічної реабілітації повинен бути систематичним та розгорнутим поетапно. Завдання, форми та методи реабілітації змінюються відповідно до кожного етапу проведення.

У розвитку туризму з акцентом на реабілітацію та інклюзію, всі учасники, що здійснюють та забезпечують туристичну діяльність, відіграють ключову роль. Підприємства, які займаються туристичним бізнесом, відчують позитивні наслідки інклюзивного розвитку, такі як покращення фінансових показників, підвищення загальної ефективності через поліпшення процесів управління та прийняття рішень, підвищення інноваційності, зменшення плинності кадрів, покращення іміджу та приваблення інвестицій. Це мотивує власників туристичних підприємств впроваджувати ідеї інклюзивності у свою діяльність. Оскільки підприємства є складними системами з різними рівнями, які включають в себе процеси пошуку ресурсів, виробництва товарів/послуг і їх збуту, важливо, щоб ідеї інклюзії впроваджувалися на всіх етапах їхньої діяльності [26].

Під час забезпечення ресурсами, деякі туристичні підприємства можуть впроваджувати практики формування інклюзивних ланцюгів поставок. Ці практики передбачають залучення постачальників із малих підприємств, локальних виробників, а також підприємств, управління якими здійснюється, наприклад, жінками, людьми з обмеженими можливостями або особами з іншими особливостями, які можуть стикатися з дискримінацією на ринку. Наприклад, готелі та заклади харчування можуть співпрацювати з місцевими невеликими фермами для отримання продуктів та інших подібних підприємств.

Підприємства в сфері туризму можуть включати представників різних груп населення у процеси виробництва та надання своїх послуг. Це передбачає розробку програм навчання та розвитку персоналу, сприяння толерантній взаємодії всередині організації, що відображається у створенні інклюзивної культури. Це означає спільну роботу, участь у процесах прийняття рішень, створення рівних умов та можливостей, а також ефективне управління цими процесами. Крім того, важливо забезпечити доступність послуг, наприклад, готелів для осіб з

обмеженими можливостями або туристичних об'єктів у різних туристичних напрямках.

Процес відновлення соціально-психологічного стану особистості можна поділити на наступні етапи (рис.3.3).

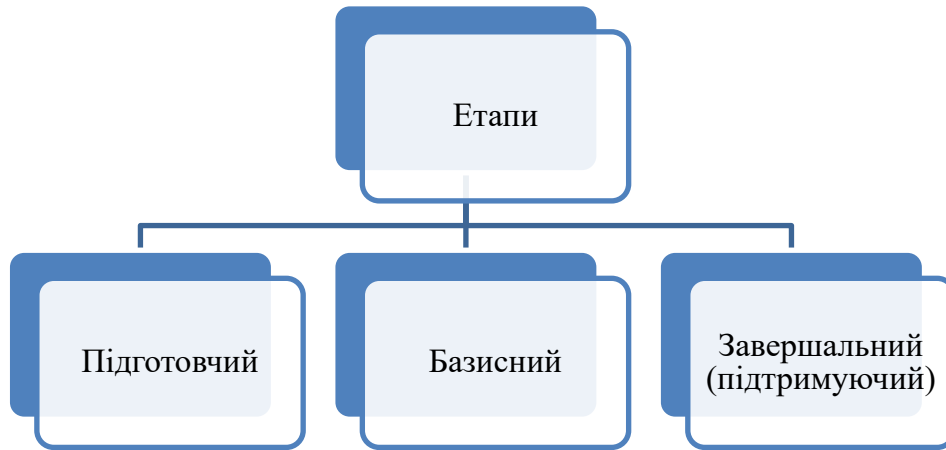

Рис. 3.3 – Процес відновлення соціально-психологічного стану особистості
Джерело: складено авторами

На кожному етапі важливо використовувати специфічні реабілітаційні методи, які складаються з відповідних технік. Тільки гармонійне поєднання процедурних, технічних аспектів реабілітації та ціннісно-сміслових складових підтримки й відновлення психологічного здоров'я особистості забезпечує послідовний успіх на кожному з етапів.

Головною метою підготовчого етапу є максимально повне та зацікавлене залучення особи, яка потребує реабілітації, до спільної праці, а також стимулювання та посилення її мотивації. На цьому етапі доцільно використовувати такі технології:

- технологія подолання низької мотивації стосовно власного життя;
- технологія пошуку ефективних мотиваторів;
- технологія активізації уваги до сліпих зон.

Основною метою базисного етапу реабілітації є стимулювання здатності особи до самостійного керування та зміни власного життя у відповідності з власними цілями, а також прийняття відповідальності за власне життєтворення. На цьому етапі доцільно використовувати такі технології:

- технологія проектування майбутнього за допомогою життєвих виборів;
- технологія перевірки проектів майбутнього через життєві завдання;
- технологія виконання завдань шляхом оптимізації практики.

Основною метою завершального (підтримуючого) етапу реабілітації є відновлення психологічного здоров'я особистості та підтримка її здатності до особистісного зростання. На цьому етапі рекомендується використовувати такі технології:

- технологія інтеграції травматичного досвіду;
- технологія створення позитивного ставлення до травм як до ресурсу;
- технологія поліпшення життєвого середовища

Важливо підкреслити, що взаємодія з природою та фізична активність мають значно сильніший вплив на можливості реабілітації людей, які сильно постраждали від травми, порівняно з тими, хто постраждав менш відчутно. Припускається, що реабілітаційний ефект природи зумовлений її здатністю стати збагачувальним середовищем для людини, що спонукає до нового сприйняття світу, сприяє виникненню нових способів сприйняття самого себе та своїх ресурсів.

Якісні послуги реабілітації мають бути надані кваліфікованими фахівцями, мати достатню тривалість і, головне, бути доступними для постраждалих незалежно від їхнього місця проживання (навіть якщо це мегаполіс, районний центр або село) та їхньої фінансової можливості. Участь у соціально-психологічній реабілітації мають брати спеціалісти різних галузей, оскільки проблема травми війни є складною і багатогранною. Тому важливо об'єднувати зусилля практичних, клінічних, військових психологів, лікарів, соціальних працівників, реабілітологів, працівників медіа, волонтерів, громадських активістів і багатьох інших. Ефективність психологічної допомоги збільшується, коли психолог співпрацює зі спеціалістами різних напрямків. Роль психологів на початкових етапах командної роботи полягає в роз'ясненні та спрощенні складнощів, з якими стикається травмована людина, у зміцненні її впевненості в собі та визначенні пріоритетних потреб.

Ігрова активність сприяє перетворенню структури енергетичного обміну, оскільки під час гри людина може відчувати себе більш автентично, зменшується блокування енергетичних каналів органів відчуттів, збільшується позитивний обмін інформацією з оточуючим середовищем, що сприяє накопиченню внутрішньої позитивної енергії.

Важливими є засоби психологічної реабілітації різних вікових груп населення. Арт-терапія підходить для всіх вікових груп.

У відповідь на складні економічні, політичні, соціальні, культурні та військові виклики, що динамічно змінюються протягом першої чверті XXI століття, арт-терапевти розробили складну систему послуг для різних клієнтів. При цьому вони залишаються вірними гуманістичним цінностям, відчують відповідальність за здоров'я людей, поважають їхню гідність і враховують спосіб життя та культурний досвід військовослужбовців. Останнім часом арт-терапія стала активно використовуватися у лікувально-реабілітаційній роботі з ветеранами, які мають психоемоційні розлади, наслідки ПТСР, деструктивні емоційні стани та інше. Це пояснюється тим, що арт-терапія не має медичних протипоказань і має свої унікальні характеристики.

Як вже зазначалось, військові є найбільшою групою за кількістю, серед осіб, які потребуватимуть психологічної реабілітації після закінчення війни.

Однією з переваг арт-терапії для реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій є її базування на невербальному вираженні почуттів. Часто саме невербальні засоби є єдино можливими для вираження та розкриття травматичного емоційного стану. У стресовій ситуації людина може безсвідомо малювати, карати аркуш паперу, зафарбовувати простір чи креслити на піску. Цей процес відбувається без свідомого контролю і може служити способом вибухнути зсередини болючих переживань, вивільнитися від негативних емоцій та почуттів. Вважається, що арт-терапія може мати лікувальний ефект через творчу активність, навіть без вербального вираження почуттів. Це пов'язано з різними терапевтичними механізмами, такими як релаксація, інсайт, катарсис, розвиток навичок самоорганізації та прийняття рішень.

Слід зазначити, що в сучасній практиці арт-терапії виділяють чотири підходи:

- пасивна арт-терапія, що передбачає аналіз та інтерпретацію картин або фотографій учасниками арт-терапевтичного процесу для «лікування»;
- активна арт-терапія, що акцентується на самостійній творчій діяльності як лікувальному чиннику;
- поєднання пасивної та активної арт-терапії;
- навчання учасників арт-терапевтичного процесу творчій діяльності та побудову взаємин з арт-терапевтом.

Існують різні форми арт-терапії, але найпоширенішими є індивідуальна та групова, кожна з яких має свої варіанти. Іноді вибір форми арт-терапевтичних занять залежить від бажання учасників, оскільки за відсутності протипоказань вони можуть займатися як індивідуально з арт-терапевтом, так і в групі.

Слід зазначити, що свідомість військовослужбовців-учасників бойових дій відрізняється від свідомості цивільних людей наявністю значної кількості негативного енергоінформаційного матеріалу. Спогади про психотравматичні ситуації підтримують високий рівень блокування енергоінформаційних каналів, що призводить до спотворення та негативного забарвлення будь-якої інформації.

Проведення психологічних туристичних подорожей є ефективною формою допомоги для населення, яке постраждало внаслідок війни. Ці подорожі поєднують комфорт відпочинку та туризм з різноманітними і ефективними методами навчання, від стародавніх практик і обрядів до сучасних методів психотерапії. Основною метою цього виду відпочинку є досягнення внутрішньої гармонії і психологічної цілісності, прийняття себе, збагачення життя свідомістю та гармонізація зі світом за допомогою спеціально організованої психологічної допомоги, тренінгів та занять.

У програму психологічного туризму зазвичай включаються наступні компоненти: медитація, яка допомагає знизити рівень стресу і тривоги, сприяє розслабленню та гармонізації з собою; консультації, під час яких можна отримати поради психолога з важливих питань, проте потрібно уточнити, скільки часу

передбачено для цього за програмою. Занурення в нове середовище та спілкування з однодумцями сприяють вирішенню актуальних питань та пошуку відповідей. Відвідування історичних місць, що є "місцями сили", часто входить до програми подорожі (їх багато в Карпатському регіоні). Подорож дарує багатьом людям необхідний час і простір для саморефлексії та самореалізації, допомагає зрозуміти себе і інших. Цей новий досвід збагачує особистість, розширює розуміння світу і дозволяє реалізувати фантазії та мрії.

Карпати є винятковим "місцем сили" за своєю природою. Похід у Карпати може допомогти зменшити стрес або перетворити його на корисний засіб для зцілення. Яскравим прикладом такої трансформації є "терапія позитивним стресом".

Під час розроблення туристичних продуктів психологічного туризму пропонуємо скласти «карту» доступності туристського маршруту, де повинна бути відображена така інформація (рис.3.4).

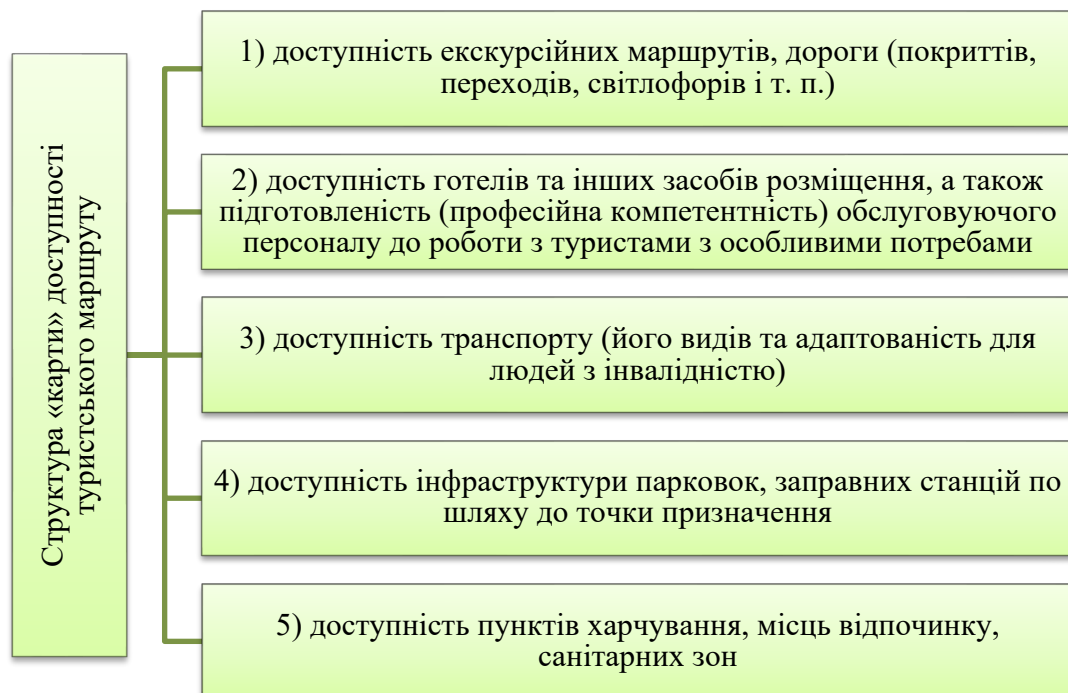

Рис.3.4 – Структура «карти» доступності туристського маршруту

Джерело: складено авторами

Отже, етапи та інструменти впровадження повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні включають

підготовчий, базисний та завершальний етапи, кожен з яких використовує специфічні методи для досягнення своїх цілей. Підготовчий етап спрямований на залучення осіб до реабілітації та стимулювання їхньої мотивації, базисний етап фокусується на розвитку здатності до самостійного керування життям, а завершальний - на відновлення психологічного здоров'я. Інструменти включають технології активізації мотивації, проектування майбутнього та інтеграції травматичного досвіду. Значна роль у реабілітації відводиться арт-терапії, яка допомагає через невербальне вираження почуттів та творчу активність, що є ефективним для військовослужбовців-учасників бойових дій.

3.3. Оцінка ефективності удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні

Ключовим напрямком удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні буде відкриття нових центрів з психологічної реабілітації. Наразі в Україні активно створюються такі центри, але через тривалу повномасштабну війну кількість людей, які потребують їхніх послуг, значно перевищує можливості існуючих закладів. Крім того, залишається проблемою підбір кваліфікованих фахівців для роботи в цих центрах.

Розглянемо проєкт відкриття центру психологічної реабілітації в Івано-Франківській області. Цей центр надаватиме широкий спектр психологічних послуг, спрямованих на відновлення після фізичних і психологічних травм. Вибір Івано-Франківської області для розташування центру зумовлений її мальовничою природою та свіжим повітрям, що сприятимуть реабілітації пацієнтів.

Для відкриття підприємства необхідно створити підприємство у формі ТОВ.

Оберемо КВЕД для центру психологічної реабілітації:

- 86.90 Інша діяльність у сфері охорони здоров'я;
- 87.10 Діяльність із догляду за хворими із забезпеченням проживання.

Перед відкриттям реабілітаційного центру, юридична особа повинна забезпечити дотримання мінімально обов'язкових норм доступності для маломобільних груп населення та осіб з інвалідністю. Ці норми включають:

- широкий коридор для проїзду інвалідних візків;
- відсутність перешкод на висоті від 0,7 до 2,1 м над підлогою;
- розташування меблів без перешкод;
- туалети з достатньою шириною для проїзду візка;
- міцні перила;
- вхід з пандусом.

Вимоги регулюються державними будівельними нормами В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [11]. Відповідність будівель і приміщень цим вимогам підтверджується документом, виданим фахівцем з технічного обстеження будівель та споруд, який має відповідний сертифікат кваліфікації.

Крім того, необхідно отримати Акт санітарно-епідеміологічного обстеження приміщень, де буде здійснюватися сама реабілітаційна допомога. Відповідні приміщення повинні відповідати нормам ДБН В.2.2-10:2022 «Заклади охорони здоров'я. Будівлі і споруди».

Реабілітаційні заклади (відділення, підрозділи), де діє мультидисциплінарна реабілітаційна команда, повинні обов'язково мати кабінет асистивних технологій. У реабілітаційному закладі або відділенні необхідно забезпечити ліжка для цілодобового перебування або для денних стаціонарних умов, що використовуються на стаціонарних відділеннях для післягострої та довготривалої реабілітації.

Розглянемо портрет цільової аудиторії центру, що надає послуги реабілітації:

- інваліди (переважно це ветерани війни чи люди, постраждалі внаслідок бойових дій);
- люди після операцій, фізичних травм;
- люди, які пережили травмуючу ситуацію.

У зв'язку з триваючою війною в країні, основною цільовою аудиторією є чоловіки віком від 20 до 60 років. Рівень доходу цієї аудиторії не впливає на отримання реабілітаційних послуг, оскільки вони фінансуються державою, благодійними організаціями або волонтерами.

Створення центру реабілітації є складним інвестиційним проєктом, який потребує значних фінансових зусиль. Для залучення інвесторів необхідно спочатку орендувати або придбати приміщення, що повністю відповідає всім вимогам нормативів інклюзивності будівель і споруд [11]. Після цього необхідно забезпечити необхідний персонал. На початковому етапі зазвичай потрібно отримати банківський кредит для придбання приміщення, обладнання та інших витрат. Після вибору приміщення та його оснащення можна звернутись до потенційних інвесторів. На сьогодні багато благодійних та зарубіжних фондів проявляють інтерес до розвитку таких центрів. Крім того, важливо укласти угоди з державою щодо компенсації витрат на надання безкоштовних послуг центру для певних категорій населення.

Тривалість реабілітації одного пацієнта становить від 21 до 30 днів. Оплата за ці послуги визначається в залежності від кількості днів та проведених процедур. Нехай розраховується середня вартість одного дня отримання реабілітаційних послуг (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Середня вартість 1 дня отримання реабілітаційних послуг

Найменування послуг	сума, грн.
оплата за денний стаціонар	250
оплата за послуги фізіотерапії	300
консультації лікарів	500
надання послуг психолога	200
Всього:	1250

Джерело: побудовано автором

У центрі одночасно може проходити реабілітацію 20 осіб, що призводить до щоденного доходу у розмірі:

$$1250 * 20 = 25\,000 \text{ грн. або } 25 \text{ тис. грн.}$$

Річний дохід від надання реабілітаційних послуг становитиме:

$$25 * 365 = 9\,125 \text{ тис. грн.}$$

Складемо прогноз фінансових результатів від діяльності центру психологічної реабілітації населення (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Прогноз фінансових результатів від діяльності центру психологічної реабілітації населення

№	Стаття	Сума, тис.грн.
1	Доходи від продажу продукції	9 125,0
2	Витрати, у тому числі	5 305,2
3	<i>Комунальні платежі</i>	<i>543,6</i>
4	<i>Витрати на оплату праці та ЄСВ</i>	<i>2 700,0</i>
6	<i>Закупка матеріалів</i>	<i>600,0</i>
8	<i>Витрати на збут</i>	<i>1 461,6</i>
9	Прибуток від операційної діяльності	3 819,8
10	Податок на прибуток (18%)	687,6
11	Чистий прибуток	3 132,3

Джерело: побудовано автором

Отже, за рік очікується отримати прибуток у розмірі 3132,3 тис.грн.

Окрім економічного ефекту очікується також наступні ефекти для країни для регіону:

- покращення психічного здоров'я. За допомогою вдосконаленої психологічної реабілітації можна очікувати покращення психічного стану населення, особливо тих, хто постраждав внаслідок війни або інших травматичних подій. Це може призвести до зменшення стресу та покращення загального самопочуття;
- залучення більшої кількості туристів. Зростання інтересу до психологічного туризму в Карпатах може призвести до збільшення потоку туристів у регіоні. Люди будуть приїжджати не лише для відпочинку, але й для отримання психологічної підтримки та реабілітації, що створить нові можливості для розвитку туристичної індустрії;
- розширення психологічних послуг: За умови удосконалення психологічної реабілітації можна очікувати розширення спектру психологічних послуг, які надаються в Карпатах. Це може включати

різноманітні програми та методи, спрямовані на різні вікові групи та потреби клієнтів;

- підвищення якості життя місцевого населення. Удосконалення психологічної реабілітації може також призвести до покращення якості життя місцевого населення. Люди будуть мати доступ до більш широкого спектру психологічних послуг, що допоможе їм краще справлятися зі стресом та труднощами повсякденного життя.

Отже, відкриття центрів з психологічної реабілітації матимуть кілька ефектів: сплата податків в місцевий бюджет; створення нових робочих місць; відновлення психічного стану населення та покращення здоров'я нації; розвиток туризму в Карпатському регіоні.

ВИСНОВКИ

Психологічний туризм стає все більш популярним явищем у сучасному світі, пропонуючи подорожуючим не лише відпочинок, але й можливість самопізнання та розвитку. Цей новий напрям в туризмі дозволяє людям поглибити свій внутрішній світ через спеціально організовані психологічні практики та програми. За допомогою зустрічей зі свідомими менторами, медитативних сесій та інших методик, психологічний туризм сприяє розвитку особистості та збагаченню духовного досвіду. Такий вид подорожей може стати важливим інструментом для збереження психічного здоров'я та досягнення гармонії між тілом та душею.

Інструменти туризму стають не лише засобом відпочинку, але й важливим інструментом для психологічної реабілітації людей, які постраждали від воєнних подій. Різні вікові групи населення України можуть користуватися різними формами туризму з метою відновлення психологічного здоров'я. Від відвідування природних куточків до участі у культурних подіях, інструменти туризму можуть варіюватися залежно від потреб кожної вікової групи. Важливою складовою цього процесу є психологічна підтримка та сприяння позитивному відновленню психічного стану. Завдяки розвитку інструментів туризму для психологічної реабілітації, людям буде надано можливість отримати підтримку та знайти шлях до відновлення свого психологічного благополуччя.

Загальна тенденція розвитку психологічного туризму полягає в поєднанні традиційних методів лікування та релаксації з новітніми підходами до психологічного самовдосконалення. Це включає в себе використання природних ландшафтів, спеціально організовані програми та послуги з психотерапії, медитації, масажу, звукотерапії та інших методів. Такий розвиток сприяє збереженню здоров'я та психічного благополуччя туристів, а також сприяє популяризації цього виду туризму як ефективного засобу для відновлення та розвитку особистості.

Карпатський регіон розташований на заході України. До його складу входять так і області: Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька області. Регіон відзначається значною кількістю курортів, які спеціалізуються на

лікувально-оздоровчому туризмі. У Карпатському регіоні розташовано 150 санаторно-оздоровчих закладів. Лікувально-оздоровчі заклади Карпатського регіону забезпечують широкий спектр медичних послуг для лікування, профілактики та загального оздоровлення, що сприяє подальшому розвитку лікувально-оздоровчого туризму у цьому регіоні. Зазначимо, що мальовнича природа та свіже повітря карпатського регіону позитивно впливають на психологічний стан туристів.

З 2018 по 2022 рік кількість лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону виросла з 145 до 150, хоча в умовах війни динаміка розвитку закладів є невизначеною та дуже залежить від воєнних дій. Частка лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону складає 8,14% від всіх закладів України, які розподілені таким чином, що 38% припадає на Львівську область, 37,3% на Закарпатську, 20% та Івано-Франківську та 4,7% на Чернівецьку. В структурі лікувально-оздоровчих закладів Карпатського регіону переважають санаторії (43,3%) та бази відпочинку (31,3%). На великі заклади приходить частка 28%, на середні 31% та на малі 23%. Щодо класу закладів, то в Карпатському регіоні закладів підвищеного класу 33%, середнього класу – 23%, високого класу – 20%, класу економ – 18%, «VIP» 6%.

Проведене дослідження діючих програм з повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні показало, що найбільше програм створено для дітей, військових та членів їх родин, мешканців окупованих територій та переселенців. Не виявлено жодної програми з допомоги населенню, яке проживає у прифронтових зонах або у відносно безпечних зонах України та не зазнали явних психологічних травм. При цьому, по всій Україні дорослі та діти переживають стрес та реагують на нього по різному. Є люди, для яких щоденні повітряні тривоги вже є сильним травмуючим досвідом та у яких з'являються панічні атаки або просто погіршується психологічний стан. Такі люди також потребують психологічної допомоги, а тому в повоєнний період буде актуальним створення туристичних програм повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення, а Карпатський регіон завдяки своїй природі,

розташуванню та наявністю розвиненої бази лікувально-оздоровчих закладів є оптимальною локацією для розвитку психологічного туризму.

Через початок повномасштабної війни в Україні зростає кількість військових та цивільних осіб, які потребують медичної та психологічної допомоги, а також багато людей, яким потрібна реабілітація після перенесених стресів. Україна потребує ефективних рішень для розвитку своєї економіки в умовах, в яких вона опинилася. Важливо реалізувати ті ідеї та моделі, які сприятимуть швидкому відродженню і одночасно сприяли б результативному зростанню та розвитку країни в цілому, а також її громадян. Туризм зазнав суттєвих втрат з самого початку війни і потребує зусиль та нових рішень для повного відновлення. Впровадження концепції реабілітаційно-інклюзивного розвитку в туризм матиме позитивний вплив на діяльність та результати всіх суб'єктів, що займаються туристичною діяльністю, включаючи забезпечення кадрами, стабільність внутрішніх процесів в організаціях та покращення економічних результатів. Розвиток післявоєнної психологічної реабілітації у Карпатському регіоні відкриває перспективи для поліпшення психічного здоров'я людей будь-якого віку. Це включає не лише забезпечення доступу до психологічної підтримки, але й інтеграцію цих послуг з іншими медичними та соціальними сервісами. Використання сучасних технологій, культурно-чутливий підхід та постійне професійне навчання фахівців допоможе забезпечити ефективну та доступну психологічну реабілітацію для всіх жителів регіону та всієї України.

Етапи та інструменти впровадження повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні включають підготовчий, базисний та завершальний етапи, кожен з яких використовує специфічні методи для досягнення своїх цілей. Підготовчий етап спрямований на залучення осіб до реабілітації та стимулювання їхньої мотивації, базисний етап фокусується на розвитку здатності до самостійного керування життям, а завершальний - на відновленні психологічного здоров'я. Інструменти включають технології активізації мотивації, проектування майбутнього та інтеграції травматичного досвіду. Значна роль у реабілітації відводиться арт-терапії, яка допомагає через

невербальне вираження почуттів та творчу активність, що є ефективним для військовослужбовців-учасників бойових дій.

Ключовим напрямком удосконалення повоєнної психологічної реабілітації різних вікових груп населення в Карпатському регіоні буде відкриття нових центрів з психологічної реабілітації. Було розглянуто проєкт створення центру з психологічної реабілітації в Карпатському регіоні. Прогнозується, що відкриття центрів з психологічної реабілітації матимуть кілька ефектів: сплата податків в місцевий бюджет; створення нових робочих місць; відновлення психічного стану населення та покращення здоров'я нації; розвиток туризму в Карпатському регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. № (43). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1698/1633> (дата звернення: 12.02.2024).
2. Белоусова Н.В. Теоретичні аспекти розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні. Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка. Географічні науки. 2018. Вип. 9. С. 205–213.
3. Благодійний фонд «For my Ukraine». Проєкт з психологічної реабілітації для сімей загиблих військовослужбовців під час війни в Україні. URL: <https://4myukraine.com/ua/reabilitacia-dity-voennykh/> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Бойко З.В., Горожанкіна Н.А., Грушка В.В. Тенденції розвитку туризму в Україні в умовах воєнного часу. *Економіка та суспільство*. 2024. №59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (дата звернення: 12.02.2024).
5. «Буковель натхнення»: фестиваль про добро вдруге пройшов серед карпатських гір. URL: <https://procherk.info/tabloid/99-cherkassy-news/75643-bukovel-nathnennja-festival-pro-dobro-vdruge-projshov-sered-karpatskih-gir> (дата звернення: 12.02.2024).
6. Вербовська О. В. Професійна реабілітація осіб з інвалідністю. Молодь. Наука. Освіта: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 2021 р.). Умань : ВІЗАВІ, 2021. С. 66–71.
7. Вербовська О.О., Кравченко О.О. Особливості врахування гендерного аспекту в процесі реалізації завдань комплексної реабілітації осіб з інвалідністю : матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн конференції з міжнародною участю «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти», 31 травня 2022 року, м. Умань, 2022, С. 37–38.
8. Врадій О. Психологічний туризм як важливий напрям для розвитку рекреації та профілактики ментального здоров'я. Теоретичні і прикладні напрямки

розвитку туризму та рекреації в регіонах України : матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 16–17 червня 2022 р.). Дніпро : Середняк Т. К., 2022. С. 223–229.

9. Галасюк С. Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». Економіка та суспільство. 2023. № (47). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2094/2023> (дата звернення: 05.03.2024).

10. Гритчук Г.В. «PSY-туризм» як комплекс психології та туризму. Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. № 4. С. 12–16.

11. Гуменюк Н. Психологічна рекреація особистості у період воєнних конфліктів. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки : зб. тез II Міжнар. наук. конф. (Тернопіль, 21–22 квітня 2022 р.). Тернопіль : ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2022. С. 7–9.

12. Гуменюк Г. М., Ткачівська І. М., Цап І. Г. Туризм як засіб корекції психоемоційного стану учасників АТО. *Освітні обрії*. 2021. № 2. С. 62-66.

13. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf> (дата звернення: 05.03.2024).

14. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення: 12.02.2024).

15. Деретуляція ринку технічних засобів реабілітації осіб з інвалідністю. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2024/> (дата звернення: 05.03.2024).

16. Діденко А. В., Кравець О. В. Стан розвитку оздоровчого туризму в Україні. Інфраструктура ринку. 2023. № 70. С.204-208.

17. Добровільний хірургічний шпиталь «Брасс». URL: <https://rubryka.com/2023/03/31/na-frankivshhyni-vijskovi-ta-pereselentsi-bezkoshtovno-prohodyat-psyhologichnu-reabilitatsiyu-yak-pratsyuje-tse-rishennya/> (дата звернення: 12.02.2024).

18. Долгієр А.І. Арт-туризм як новий перспективний напрямок розвитку сфери культури та мистецтва. Міждисциплінарні наукові дослідження в реаліях сьогодення : матер. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25–26 листопада 2022 р.). Одеса : Молодий вчений, 2022. С. 12–15.

19. Дослідження галузі протезування кінцівок в Україні. Аналіз та звіт. URL: <https://protezhub.com/blog/doslidzhennya-haluzi-protezuвання-kintsivok-v-ukrayini-analiz-ta-zvit-protez-hub> (дата звернення: 05.03.2024).

20. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

21. Закон України «Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

22. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

23. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15#Text> (дата звернення: 12.02.2024).

24. Зарубіна А. В., Сіра Е. О., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного часу. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543/1484> (дата звернення: 12.02.2024).

25. Кізюн А. Г., Гуцал Л. А., Цуркан І. М. Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. № (8). С. 79-87.

26. Кількість українців з інвалідністю за даними Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я та Пенсійного фонду України на початок 2022 року. URL: <https://www.ispf.gov.ua/> (дата звернення: 05.03.2024).

27. Кравченко О. Природотерапія як інноваційна технологія реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного

туризму. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. № 2(47). С. 73–78.

28. Кравченко О. Інклюзивний туризм як технологія соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді внаслідок воєнних дій. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. № (2). С. 155–165.

29. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання: монографія. Умань, 2022. 272 с.

30. Крук І. М., Григус І. М. Фізична терапія військовослужбовців з наслідками вогнепальних поранень. *Rehabilitation and Recreation*. 2022. № (12). С. 44–51.

31. Кузьмич Т. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми. Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі. 2020. С. 126–134.

32. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців збройних сил України постраждалих в результаті бойових дій. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Т. 5, № 4. С. 36–43.

33. Любіцева О. О. Країни – лідери туризму. Київ : вид. «Альфа-ПІК», 2019. 382 с.

34. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. 2022. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>. (дата звернення: 12.02.2024).

35. Мальська М. П., Паньків Н. М., Ховалко А. Б. Світовий досвід розвитку туризму: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 243 с.

36. Мельниченко Л. М. Соціально-психологічна реабілітація дітей із зони АТО засобами арт-терапії. *Актуальні проблеми психології*. 2016. № 11. С. 82–90.

37. Моца А., Шевчук С., Середа Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № (41).

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560/1501> (дата звернення: 12.02.2024).

38. Огляд результатів загальнонаціонального опитування реабілітаційні послуги для людей, які отримували поранення, ушкодження здоров'я чи захворювання з 24 лютого 2022 року, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології за сприяння Програми розвитку ООН в Україні в межах проекту «Підтримка реабілітації людей з інвалідністю, спричиненою війною» за фінансової підтримки урядів Республіки Корея та Німеччини. 2023. 19 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-12/overview-research-results.pdf> (дата звернення: 05.03.2024).

39. Основні види туризму та їх характеристика. URL: <https://tourkazka.com/osnovni-vydy-turyzmu-ta-yikhkharakterystyka> (дата звернення: 12.02.2024).

40. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2024).

41. Офіційний сайт Єврорегіон Карпати. URL : <https://ekarpaty.com/analytics/> (дата звернення: 01.03.2023).

42. Офіційний сайт Карпати інфо. URL : <https://www.karpaty.info/ua/uk/> (дата звернення: 01.03.2023).

43. Офіційний сайт Трускавець. URL : <https://truskavets.ua/accommodation-category/complexes/> (дата звернення: 01.03.2023).

44. Перелік закладів охорони здоров'я, включених до Реєстру постачальників послуг із психологічної реабілітації ветеранам війни та членам їх сімей станом на 03.01.2023 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/centri-z-nadannya-poslug-psihologichnoyi-reabilitaciyi/nadavacham-poslug-iz-psihologichnoyi-reabilitaciyi> (дата звернення: 05.03.2024).

45. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny> (дата звернення: 05.03.2024).

46. Постанова КМУ «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів» від 08.12.2006 № 1686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-п#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

47. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда» від 23.05.2007 № 757. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-п#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

48. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших окремих категорій населення, переліку таких засобів» від 05.04.2012 № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-п#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

49. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби, їх переліку». URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/bezkoshtovne-protezuвання> (дата звернення: 05.03.2024).

50. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social Work and Education. 2022. № 9. С. 89–99.

51. Потреби населення у послугах сфери психічного здоров'я. URL: <https://howareu.com/storage/app/media/PDF/Audit-potreby.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

52. Приседська В. Як переживає війну туристична галузь. bbc.com, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62004034> (дата звернення: 12.02.2024).

53. Психологічно-реабілітаційний центр в Карпатах «Небозвід». URL: <https://nebozvid.com.ua/#about-2> (дата звернення: 30.03.2024).

54. Психологічна реабілітація для сімей загиблих військовослужбовців під час війни в Україні. <https://4myukraine.com/ua/reabilitacia-dity-voennykh/> (дата звернення: 12.02.2024).

55. Реабілітаційний центр як бізнес-проект. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/reabilitacii-centr-yak-biznes-proekt-TofcX> (дата звернення: 05.03.2024).

56. Реабілітаційні відділення в кластерних та надкластерних лікарнях мають запрацювати до кінця року. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/reabilitacijni-viddilennja-v-klasternih-ta-nadklasternih-likarnjah-majut-zapracjuvati-do-kincja-roku> (дата звернення: 05.03.2024).

57. Розроблено Стратегію розвитку системи охорони здоров'я до 2030 р. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-252938-rozrobleno-strategiyu-rozvitku-sistemi-ohoroni-zdorov-ya-do-2030-roku> (дата звернення: 12.05.2024).

58. Савіцька О. П. Види туризму за метою поїздки: сучасний стан і тенденції розвитку в Україні. Економіка та управління національним господарством. 2021. № 3 (49). С. 65-72.

59. Сайчук В.С., Ткачук Л.М. Інноваційно-інвестиційна політика як інструмент модернізації туристично-рекреаційного комплексу України: перспективи розвитку кластерів медичного туризму. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. Тернопіль, 2019. № 2 (47). С. 109–115.

60. Сайчук В., Дудник І., Фокін С. Медичний туризм в кризових умовах: чинники та перспективи. Економіка та суспільство. 2023. № (54). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2767/2687> (дата звернення: 12.02.2024).

61. Сеньків М. І. Філантуризм як сучасний тренд сталого розвитку. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/49> (дата звернення: 12.02.2024)

62. Тищенко С.В, Чернишова Т.М., Осіпчук А.С. Туризм як засіб психологічної та соціальної підтримки груп ризику та людей з особливими потребами. Економіка та управління національним господарством. 2021. № 51. С. 73–81

63. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 191–195.
64. Турбан В.В. Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій в центрах соціальних служб: етичний аспект. 2019. С. 336-337.
65. Фестиваль із системних розстановок РОДОСВІТ. Україна. URL: <https://www.facebook.com/groups/1451937845096826/> (дата звернення:12.04.2024).
66. Філіна Т. В. Психологічна рекреація як складова арттуризму. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2023. № 1. С. 65–69.
67. Цимбалюк С.М. Проблеми розвитку туризму на території України під час воєнного стану. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21-22 березня 2023 р.). Хмельницький: ХГПА., 2023. С. 99-102.
68. Чернишова Т.М., Осіпчук А.С. Стратегічні пріоритети туристичної діяльності під час війни. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Випуск 79. С. 156-162.
69. Чучко В.О. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 770 с. С.428-431.
70. У Карпатах стартує табір для психологічної реабілітації дітей, які постраждали від війни: що відомо та як подати заявку. URL: <https://rubryka.com/2023/04/09/u-karpatah-pochynaye-robotu-realibilitatsijnyj-tabir-dlya-ditej-iz-psyhologichnymy-travmamy-shho-vidomo-ta-yak-podaty-zayavku/> (дата звернення:30.03.2024).
71. Уркаєв В. С., Плєскач Б. В. Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Збірник наукових праць інституту психології імені г. С. Костюка НАПН України*. 2017. III, № 13. С. 74–84.

72. Якимець В. М., Печиборщ В. П., Вороненко В. В., Якимець В. В., Печиборщ О. В., Никоненко А. В., Слабкий Г. О. Гарантована психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № (3). С. 41–50.

73. Baloglu S., Busser J., Cain L. Impact of the experience on emotional well-being and loyalty. *Journal of Hospitality Marketing and Management*. 2019. № 28(4). P. 427–445. Dillette A. K., Douglas A. C., Andrzejewski C. Dimensions of holistic wellness as a result of international wellness tourism experiences. *Current Issues in Tourism*. 2021. № 24(6). P. 794–810.

75. Gen.Ukrainian. URL: <https://genukrainian.com.ua/> (дата звернення: 30.03.2024).

76. How the war in Ukraine will affect European tourism. *globetrender.com*, 2022. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism> (дата звернення: 12.02.2024).

77. Câmara E., Pocinho M., Agapito D., Jesus S. N. de .Meaningful experiences in tourism: A systematic review of psychological constructs. *European Journal of Tourism Research*. 2023. № 34. P.3403.

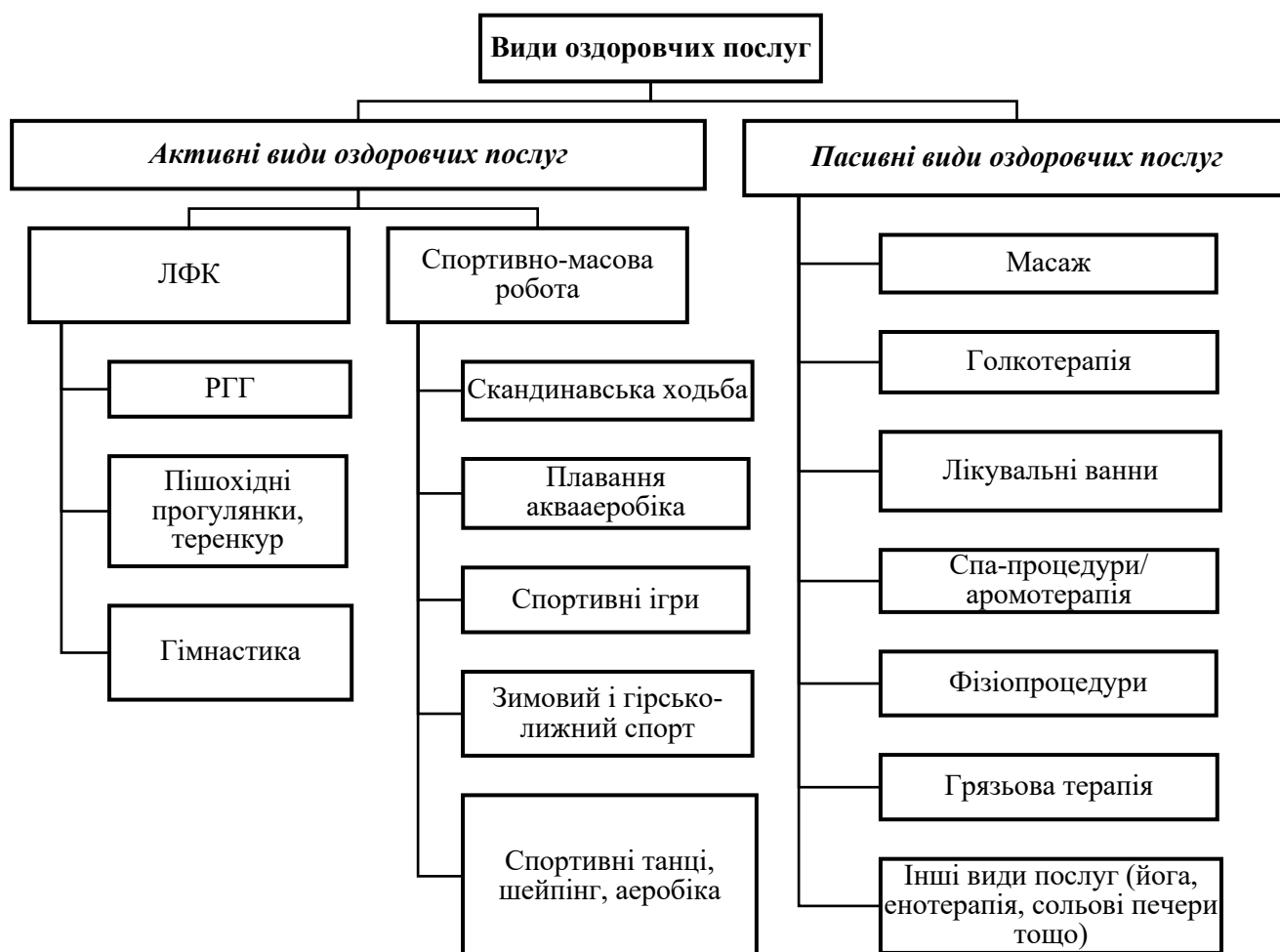
78. Câmara E., Pocinho M., Agapito D., Jesus S. N. Positive psychology, well-being, and mindfulness: A successful partnership towards the development of meaningful tourism experiences. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-being*,. 2022. № 10(1). P. 21-38.

79. Vada S., Prentice C., Scott N., Hsiao A. Positive psychology and tourist well-being: A systematic literature review. *Tourism Management Perspectives*. 2022. № 33 URL: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100631>(дата звернення: 12.02.2024).

80. Shuangquan Z., Yimin T, Yongde Z., Jianqiong Y., Ying D. Psychological recovery effects of 3D virtual tourism with real scenes - a comparative study. *Information Technology & Tourism*. 2023. № 25. P.71-103.

Додатки

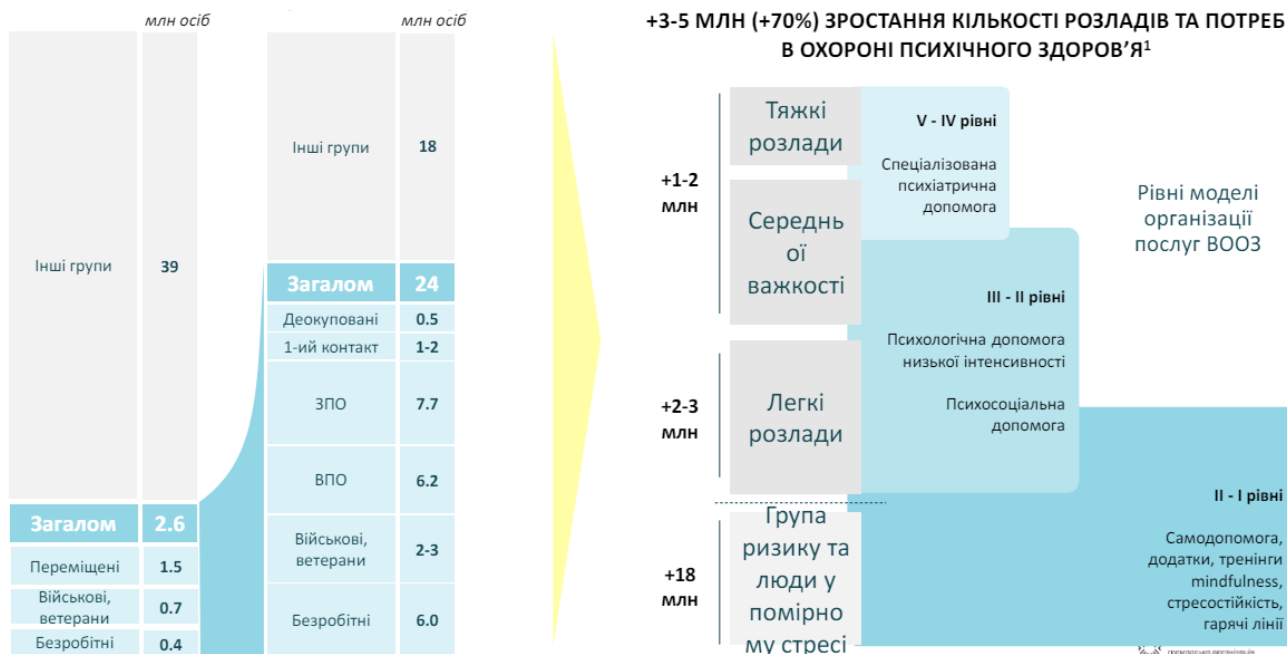
Додаток А

Види оздоровчих послуг

Джерело: узагальнено автором за даними [27;28]

Додаток Б

Прогноз збільшення навантаження на систему психічного здоров'я та психосоціальної підтримки населення України станом на кінець 2022 року

Джерело: узагальнено автором за даними [49]